

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

15de jaargang nr. 1

15 januari 1986

Ere-voorzitter : J. Tytgat, ere-notaris.

Voorzitter : G. Hebbelynck

Onder-Voorzitter : H. Collumbien

Secretaris : R. Van Geluwe, Maïsstraat 235, 9000 Gent

Penningmeester : A. Verbeke

Archief en ruildienst : Mevr. A. Eggermont, Maïsstraat 235, 9000 Gent

Redactie-adres : Lijnmolenstraat 149, 9110 Sint-Amansberg - Gent

Administratie : Koggestraat 14 - 9000 Gent

Postrekening : 000-105.04.73-60, Heemkundige en Historische Kring
Gent, 9000 Gent.

Lidgeld : 300 fr. per jaar. Buitenland : 400 fr. per jaar. Steunende leden :
500 fr. per jaar. Beschermden : 1000 fr. per jaar.

INHOUD

Het Rasphuis.	2
Inventaire archéologique : De Dulle Griete.	28
Louis Roelandt.	30
De Rijkswachtkazerne in de Ridderstraat.	36
De Feesten van de 75e verjaring van de Belgische Onafhankelijkheid te Gent.	47
Onze Gentse Keukenrubriek.	52
De Geschiedenis van de Vijt-Borluutfundatie en het Lam Gods.	56
Vraag en Antwoord.	59
Bibliografie.	61

Bibliotheek en wekelijkse bijeenkomsten : in het Documentatiecen-
trum voor Streekgeschiedenis, Convent Engelbertus, Groot Begijn-
hof, huis nr. 46, Sint-Amansberg : elke zondag van 10 tot 12 uur (uit-
genomen op feestdagen). Gesloten in juli en augustus. Bibliotheca-
resse : Mevr. A. Eggermont.

Verantwoordelijke uitgever : Hugo Collumbien, Lijnmolenstraat 149,
9110 Sint-Amansberg - Gent.

HET RASPHUIS

Over de banale AFBRAAK van een banaal Gebouw al rondneuzend in het verleden OP GE RA KELD

Slechts de oude Stroppen weten
Wat men RASPHUIS heeft geheten;
Waar dit reuzebolwerk heeft gestaan,
Hoe het R.I.P. is dood gegaan.

Een van deze dagen was het vijftig jaar geleden dat het Rasphuis voor goed zijn poorten sloot. Men kan zich afvragen of het de moeite loont aan de sluiting van het gebouw - en wat daarop volgen moest : de sloping ervan - te herinneren.

Welnu, het heeft zin die oude koe uit de sloot te halen. Waarom dat ? Meer dan 150 jaar was het "Groot Prison" voor de Gentenaar een oude bekende die met eerbied en waardering bejegend werd. Was het bouwwerk niet gelegen aan Gents meest populaire promenade die Coupure heette, en nauwelijks van één boogscheut verwijderd van Gents meest bezochte Lusthof die Casino heette ? En ging het volk, terecht of ten onrechte, niet prat op wat de "beste" gevangenis van het land genoemd werd ?

Het wegvegen van de kaart van dat gebouw kon niet anders of een spijtig verlies voor de plattegrond van de stad betekenen, want een point de vue als het Rasphuis er een was kwam bedoelde plattegrond ontegensprekelijk te stade.

Slechts een minderheid van mijn lezers, stel ik mij voor, heeft het Rasphuis gekend. Hun geheugen zal ik helpen oprispen. De anderen, de meerderheid denk ik, voor wie de gevangenis in kwestie veeleer een terra incognita betekent, bied ik een bladzijde Gentse geschiedenis aan die, durf ik te veronderstellen, het lezen waard is.

*

* *

In de middeleeuwen verstond men door "vanghenessen" niet wat wij door die uitdrukking verstaan, met name de plaatsen waar men mensen met vrijheidsberoving bestraft, maar instellingen waar verdachten "in voorarrest" bewaard en bewaakt werden, dus *huizen van bewaring*. Die bewaring duurde tot op het ogenblik dat het gerecht zijn oordeel velde. Klonk dit oordeel positief, dan volgde (meestal zonder dralen) de uitvoering van de straf. Die uitvoering, terechtstelling, gebeurde door middel van het zwaard, de strop, de brandstapel, de begraving, de villing, de verdrinking, de zieding, de vierdeling, de vermindering van het oor, van het oog, van de tong, van de hand; de brandmerking, de verbanning, de bedevaart. Klonk het oordeel

daarentegen negatief, dan verliet de witgewassen verdachte de “vanghenesse” precies alsof er niets aan de hand was geweest. Dus van een “na-arrest” of opgelopen opsluiting kon er bezwaarlijk gesproken worden.

Als er uitzonderingen op die geplogenheden voorkwamen, diende men die te zoeken in de abdijen waar er wèl voor korte of langere tijden gekerkerd werd. En stellig aan de hoven van koningen en andere gekroonde hoofden en hoofdjes die ofwel uit zelfbehoud of uit staatsraison (naar willekeur en niet zelden zonder enige vorm van proces) tegenstanders, antagonisten, lastige getuigen, overwonnen vijanden, figuurlijk maar ook wel eens letterlijk onschadelijk maakten. Om slechts twee voorbeelden op te rakelen : graaf Ferrand van Portugal werd maar liefst gedurende 12 jaar in het Louvre opgesloten (1214-1226). Enkele jaren nadien onderging Gwijde van Dampierre hetzelfde lot : de laatste jaren van zijn leven (1300-1305) zat hij vast in het kasteel van Compiègne. En om het wat dichter bij huis te houden, werd er eeuwen lang in het kasteel van Rupelmonde, de staatsgevangenis van de Vlaamse graven, duchtig gevangen gezet en naarstig gehalsrecht. Robrecht van Bethune sloot er zijn zoon Lodewijk op. Filips de Goede zond er een van zijn vertrouwelingen, Jan Coustein, heen om er heel GOEDgunstelijk onthoofd te worden. Op een schone dag in 1570 werden er - steeds te Rupelmonde - 17 muiters een kopje kleiner gemaakt.

Van repressie gesproken. Het waren niet zozeer de gepatenteerde misdadigers die de overheid nachtmerries bezorgden, maar de ontelbare legers zogenaamde landlopers, vagebonden, die een waarachtige plaag teweeg brachten waartegen vrijwel geen kruid gewassen was. Men meende zich dan ook verplicht te zien tegen die plaag zo drastisch als mogelijk was, op te treden, er wijwater tegenaan te gooien. Een voorbeeld ter illustratie : Jan Lenard, afkomstig uit Rijsel, had zich te Gent aan landloperij schuldig gemaakt. Op 23 juni 1623 verscheen hij voor de heren schepenen van de Keure. Deze lieten zich niet onbetuigd en lieten te boek stellen wat volgt : “wijzen u ende condemneren u eerst op het schavot voor het stadthuis ende daernaer rontomme de vier pilaeren van den vismarct ghegheesselt te worden totten bloede, bannen u voorts uut den lande ende graefschape van Vlaenderen den tyt van twintich jaeren, te ruymen de stede binnen zonneschyn ende tlant binnen derden daghe met interdictie van middelertyt daer weer inne te commen, op pyne van hergheesselinghe ofte andere arbitraire correctie.” (1)

Het bestraffen door middel van vrijheidsberoving mag dus als een betrekkelijk moderne manier van handelen beschouwd worden.

Welke vorst of welk land de eer toekomt als eerste een echte gevangenis geopend te hebben waar niet alleen gevangen werd gezet maar tevens de mogelijkheid geschapen de gevangenen te laten werken, is moeilijk te bepalen. Vast staat echter dat François I in 1545 te Parijs een dergelijke instelling in het leven riep : “des ateliers de travail pour les mendiants valides”.

Deze en dergelijke instellingen heetten van meet af aan maisons de force of maisons de correction. Ten onzent zal men spreken van *tuchthuizen*.

In 1550 volgt Londen Frankrijks voorbeeld en verzamelt de opgepikte vagebonden eveneens in een tuchthuis waarin weldra ook de gesnapte prostituéés hun (blijde ?) intrede mogen doen. In 1576 dient elk Engels graafschap een tuchthuis op te richten. Van het formeel gebod schijnt maar weinig in huis te zijn gekomen want in 1609 wordt het met aandrang herhaald. Amsterdam wil niet ten achter blijven. Besluit in 1589 tot de oprichting van een tuchthuis dat pas in 1595 tot stand komt. Om het eenieder duidelijk te maken welke de bestaansredenen, de rol en het streven van de innovatie wel waren, had men boven de ingangspoort van het gebouw het volgende gedicht, gebeiteld in een gevelsteen, aangebracht :

Schrick niet ! Ick wreek geen quaet, maer dwing tot goed.
Straf is myn handt, maer lief lijck mijn ghemoedt
Om schamele meyskens, Maegden en Vrouwen
'T bedelen, leech gaen en dool-wech te schouwen
Is dit Spinhuys ghesticht, soo men hier sien mach :
Elck laet sich niet verveelen, noch rouwen
Uut Charitaet hieraen de handt te houwen
Wie weet wat hem oft de zijne noch gheschien mach. (2)

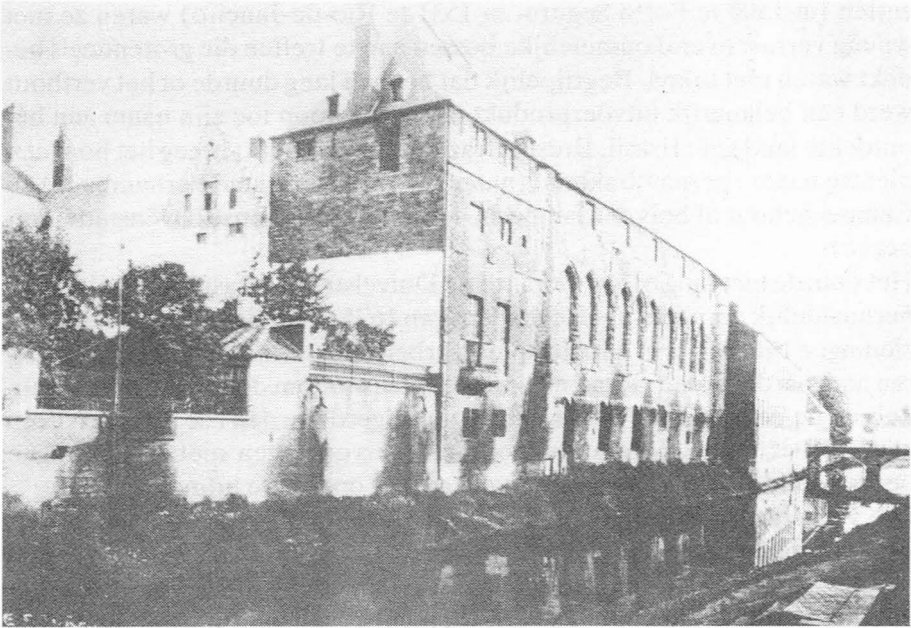
Deze rijmpjes verwoorden zo duidelijk als welsprekend welke het doelwit en de intentie waren van de stichters van het Tuchthuis dat hier Spinhuis genoemd wordt, natuurlijk omdat de gasten ervan vrouwen waren. Zoals we zullen zien zal men de mannen in een *Rasphuis* herbergen.

Lubeck en Bremen komen in 1613 met eigen "huizen" voor de dag. En wat de Zuidelijke Nederlanden van de aartshertogen Albert en Isabella betreft, moeten deze op hun beurt vaststellen dat ook in hun provinciën het aantal vagebonden met de dag groter werd. Een toestand die de Staten van Vlaanderen deed besluiten de blijkbaar niet te bedwingen sociale plaag ter studie te nemen. Helaas zal er nog veel water door de Vlaamse rivieren vloeien aler men de handen uit de mouwen zal steken om vrome wensen om te toveren in reële daden.

Weliswaar buigen de Staten zich in 1616 over de netelige landlopersaffaire maar de heren geraakten niet verder dan het houden van debatavonden en het maken van allerhande plannen. Eindelijk schijnt er na een zoveelste rustperiode van maar liefst 10 jaar wat leven in de tuchthuiselijke brouwerij te komen want een ingenieur-architect wordt belast met het verbouwen van een gedeelte van het *Geraard de Duivelsteen* tot tuchthuis.

Hoe (traag) die verbouwing verliep weet ik niet. In ieder geval heet het "tuchtenhuys" in mei 1633 nog steeds "gheconcipeerd" te zijn.

Als ge denkt dat de kogel dit keer werkelijk door de kerk zal zijn slaat ge de bal lelijk mis want pas in 1653 wendt men zich tot het Amsterdams "huis" om te vernemen hoe dit ingericht was. Indachtig het wijze spreekwoord

Afb. 1. Het Geraard de Duivelsteen toen het nog Rasphuis was. Verz. M.V.W.

haastige spoed is zelden goed wacht men tot 1666 om voor het in de lucht hangend "huis" vier handmolens te kopen. Om die al raspens te laten draaien? Neen, want er wordt met vlijt gewacht tot 1675 om een 12 artikels tellend reglement het licht te laten zien. Het volgend jaar is het eindelijk zo ver dat men het "huis" kan open stellen voor de "tuchters, tuchtelynghe, tuchtlinks" of hoe het u belieft het gevangenisvolk te noemen.

Ons nieuwbakken tuchthuis was niet alleen zo vrij zich door zijn Amsterdams voorbeeld te laten inspireren, het haastte zich tevens zijn doopnamen van *Spinhuis* en *Rasphuis* toe te eigenen.

We zagen zoëven dat het Gents "Huis" zich op zeker ogenblik 4 molens aanschafte. Die dienden natuurlijk om iets te malen. Geen koren want dit werd naar de Stads- en andere wind- en watermolens gebracht. Het was een houtsoort, Brazielhout genaamd, dat zoveel rode kleurstof bevatte dat men deze in de textielindustrie goed gebruiken kon.

Een enkel woord over dit Brazielhout. Ten onzent was de eigenschap van die houtsoort van oudsher best bekend. In het jaarregister van het schepensjaar 1457-58 staat d.d. mei 1458 te lezen dat men "het marktaken mag zegelen (met stadszegel) dat men had doen verven met een nieuwe verf gemaakt van brizylhout". Dat hout was herkomstig uit Oost-Indië. Zal dus zijn prijs waard geweest zijn. Wat de aanschaf van die grondstof betreft kwam de ontdekking van de Nieuwe Wereld een paar decennia daarna alleszins goed van pas, want toen de Portugezen aldaar de voet aan land

zetten (in 1500 te Porto Seguro; in 1531 te Rio-de-Janeiro) waren ze niet weinig verrast overal onmetelijke bossen aan te treffen die grotendeels bedekt waren met brizyl. Begrijpelijk dat het niet lang duurde of het verfhout werd een belangrijk uitvoerprodukt dat op de koop toe zijn naam aan het ontdekte land gaf : Brasil, Brésil, Brazilië. Op zijn beurt kreeg het hout een nieuwe naam : pernambukhout (naar de Braziliaanse stad Pernambuco) en Campechehout of bois de Campeche (naar de Mexicaanse havenstad Campeche).

Het duurde niet lang of het Geraard de Duivelsteense Rasphuis voelde zich herhaaldelijk verplicht het Reglément van 1675 te herzien. Een van die herzieningen bestond erin dat uitsluitend arbeidsbekwame gevangenen mochten aanvaard worden. Raad maar liever niet waarom de minder valide sukkel en de beroepsbedelaars vierkant geweigerd werden : ze brachten geen zaad in het bakje. In andere woorden, ze voorzagen niet in hun eigen bestaansmiddelen : ze kostten te veel aan de openbare brandkast.

Die verkeerde maatregel kon niet zonder gevolg blijven, want het geweigerd volkje zorgde maar al te vlug voor last en ongemak. Ik bedoel voor de op fatsoen en rust gestelde burgerij. Zodat het Steen in 1698 weer toegankelijk gemaakt werd voor “Jan en Alleman” : “ter causen dat binnen dese Stadt is eene groote menighte van vagabonden, ledighghangers, beedelaers ende deughenieten”.

Het aantal aanvaarde personen nam weldra derwijze toe dat men verplicht werd de cellen (tot nog toe voor één enkele logeergast bestemd) voor meerdere gasten “in te richten ?” : “Elck van voornoemde Tuchtelinghen sal slaepen separaet in een coetsken te stellen een, twee, dry ofte meer coetsekens in eene caemer”.

Met het verloop van tijd werd het regime van de bestraffing aanmerkelijk verscherpt. Vergenoegde men zich aanvankelijk met een toekenning van tot 3 jaar hechtenis, vanaf het begin van de 18de eeuw zal er milder met de bedeling van straf omgesprongen worden : sommigen kregen tot 15 jaar te verteren, een enkele werd gehangen na een mislukte ontsnapping.

In 1741 werd het “Huis” een moderner reglement rijker. Nu zag het menu van de 3 maaltijden er als volgt uit : ontbijt 2 boterhammen, middagmaal een houten “commeken” soep, erwten of bonen, brood, “cleen bier”, avondmaal 2 met boter of smout besmeerde sneden brood met kaas. ’s Zondags en ’s donderdags hutsepot. Met de Vasten haring, stokvis of labberdaan.

Hoe het komt dat de bevolking van het “Huis” vanaf dat ogenblik aan het slinken ging, weet ik niet. Volgens een rapport opgesteld in 1758 maken van het meubilair slechts 42 bedden, 24 matrassen en 22 strozakken deel uit. De volgende jaren zal geen verandering in het verschiet komen.

Hoe dan ook waren er middelerwijl mensen naar voren getreden die er zich rekenschap van gaven dat het Rasphuis - en het Spinhuys waar o.a. kant-

werksters in de “s Keyerscaemere” hun ambacht uitoefenden - vooral wat de gezondheidszorg betrof heel nodig een modernisering van doen had. Zodat her en der stemmen opgingen om het verouderde Steense ding met de laagste dienst op te doeken.

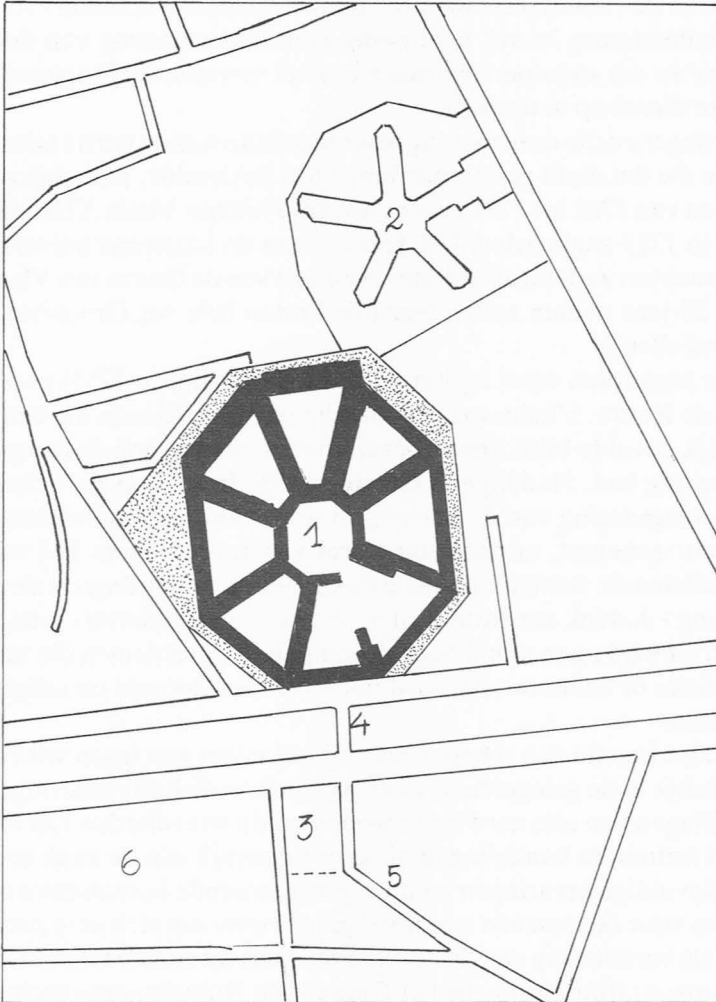
Een van degenen die deze mening was toegedaan was de eerste schepen van de Keure die dat ambt gedurende lange tijd bekleedde, namelijk van 1755 tot 1759 en van 1761 tot 1774 : *Jean Jacques Philippe Vilain XIII*. Geboren te Aalst in 1712 studeerde hij de rechten aan de Leuvense universiteit. In 1754 ontmoeten we hem als raadspensionaris van de Staten van Vlaanderen (precies 20 jaar nadien zullen dezelfde Staten hem tot Groot-baljuw van Gent aanstellen).

Zoals we aanstipten werd hij het volgende jaar, (dus in 1755) eerste schepen van de Keure. Vilain was een alzijdig ontwikkeld man die een uitzonderlijk rijk gevulde bibliotheek bezat en niet alleen voor de rechtspleging belangstelling had. Had hij een (stevig) voetje in huis op het Schepenhuis en in de vergadering van de Staten, hij was zeker geen onbekende bij de gouverneur-generaal, aartshertog Karel van Lotharingen. Hij was meer dan dat allemaal : iemand die de invloed van de fakkeldragers der Franse Verlichting - ik denk aan Montesqieu, Rousseau en anderen - graag ondergaan had en wijd open stond voor de aanpak der problemen die niet enkel van politieke of economische aard maar ook van morele en religieuze inhoud waren.

Wegens zijn functie van schepen was hij - ik neem aan tegen wil en dank - herhaaldelijk in de gelegenheid geweest van heel dichtbij foltering en terechtstellingen van alle aard bij te wonen en de wreedheden van die nochtans heel wettelijke handelingen dit keer figuurlijk aan de kaak te stellen. Die menigvuldige ervaringen en de zopas genoemde humanitaire stromingen waren voor de man een aanmoediging te over om zich in te zetten voor de algehele verbetering van de bestaande, zoals we gezien hebben, bepaald defectueuze strafinrichting die het Geraard de Duivelsteense tuchthuis ten slotte was.

Het dient gezegd dat zonder de daadwerkelijke steun en begrip van de gouverneur-generaal onze ijverige Vilain minder succes zou gekend hebben met zijn geplande hervormingen. Inderdaad begon Lotharingen zijn medewerking met een campagne in te zetten tegen de folterpraktijken : bij brief van 2 aug. 1765 verzocht hij de Gentse Magistraat (waarvan Vilain de eerste schepen was !) een definitieve komaf te maken met het gebruik van de pijnbank en al wat daarbij te pas kwam.

Dat de goedmenende Karel aan dovemansoren klopte en de scherprechters al pijnigend hun gang bleven gaan zal u niet hoeven te verwonderen als ge bedenkt hoe groot de machtswellust was van de rechtsprekende heren schepenen. (Zoals geweten is zal het Jozef II zijn wie het zal lukken orde op (pijnkelde)zaken te stellen.)

Afb. 2. Het Rasphuis en zijn onmiddellijke omgeving, naar het kadastraal plan van Gevaert en Van Impe (1878). 1. Rasphuis; 2. Nieuwe gevangenis aan de Wandeling alias Klein Huis; 3. Instituut O.L.V. Visitatie; 4. Rasphuisbrug; 5. Rasphuisstraat; 6. Casino.

Op 13 juli 1771 besloten de Staten tot de liquidatie van het Steense tuchthuis dat nog steeds een stedelijke instelling was en de oprichting van een nieuw "Huis" dat ditmaal een provinciaal zou zijn.

Door de verlening van het oktrooi d.d. 17 jan. 1772 door keizerin Maria Theresia werd het besluit van 13 juli 1771 officieel bekrachtigd. Stante pede toog men met man en macht aan het werk om de nieuweling uit de grond te stampen. Een ideale plaats vond men in een handommedraai: een uitgestrekte strook grond palend aan de een paar jaren voordien gegraven Coupure. De bouw ervan werd toevertrouwd aan twee bevoegde architecten :

Malfeson (en niet Malfaison zoals sommigen de naam spellen) en de jezuïet Klukman alias Klugman. Het nieuw Rasphuis ofte Sterkhuis (maison de Force) alias Centrale Gevangenis alias Provinciaal Correctiehuis zou met zijn oppervlakte van 43490 m² de vorm krijgen van een onregelmatige achthoek en uiteraard bestaan uit acht gelijke trapeziumvormige blokken of kwartieren of vleugels die een achthoekige binnenplaats zouden omgeven. Men begon met de helft van het gebouw klaar te maken, te weten het gedeelte dat tot ingang en lokalen voor de directie bestemd was en drie kwartieren voor de gevangenen.

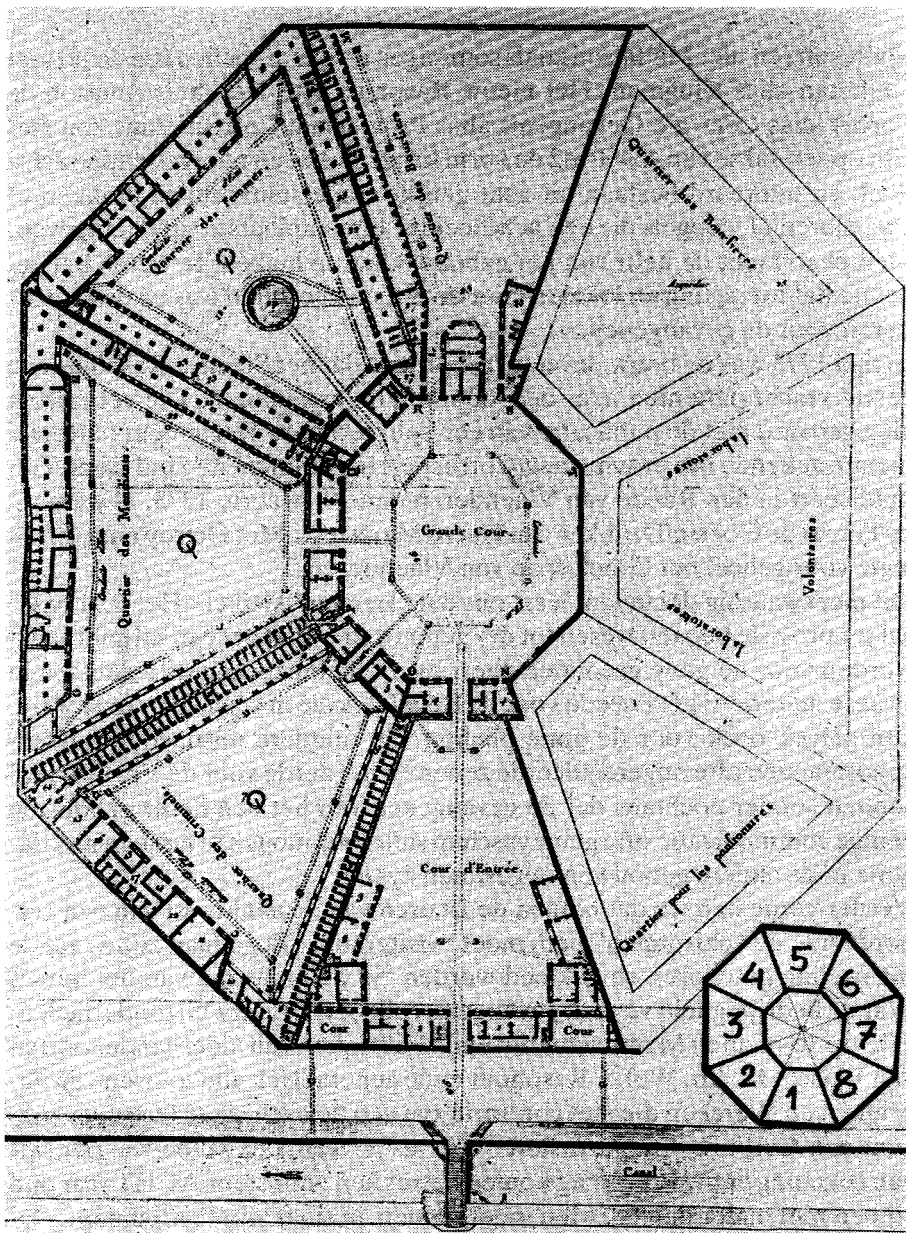
In mei 1773 was de bouw dermate gevorderd dat het Steense Rasphuis een eerste vracht patiënten naar de Coupure kon expediëren. Die verhuizing ging gepaard met de publicatie van een splinternieuw Reglement : “Reglement//raekende het provinciael//Correctie-Huys/binnen de Stad Gend/Gepubliceert in den Raede van Vlaenderen/den 20. Maerte 1773. Tot Gend, by Petrus de Goesin/Drukker van Haere Majesteyt. Met Octroy ende Privilegie voor geheel het Graefschap van Vlaenderen.”

Dit merkwaardig document leert ons dat “Eersten Artikel : Het P.H. v.G. zal ter provisie bepaelt wesen tot dry gebouwen wanaf het een sal gebruyckt worden voor de gone gecondemneert over schelmstukken ofte delicten in swaere materien; het tweede voor de Bedelaers die in staet syn van te wercken gelyck oock voor de gone plichtig van mindere misdaeden buyten-spoorigheden ofte ongereguleerde zeden en het derde voor de Vrouws-personen sonder nochtans dat de gevangenen van het een deser gebouwen eenige communicatie ofte gemeynschap sullen vermogen te hebben met de gone in de andere gebouwen opgesloten zynde.”

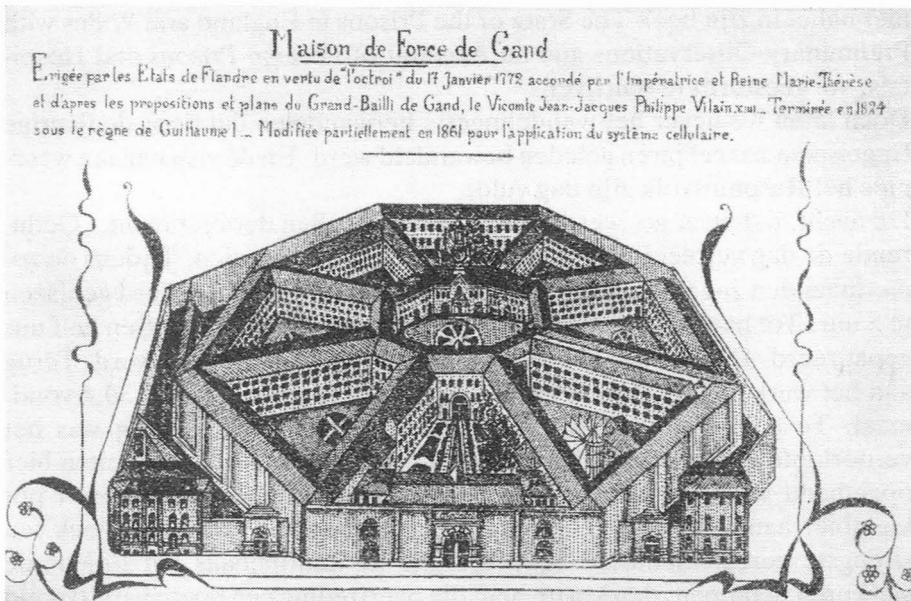
Verder vernemen we dat binnen de 24 uren van de aankomst van een veroordeelde de “chirurgien” hem moet “visiteren”. Dit gedaan zijnde zal de nieuweling geschoren en gekleed worden “in de uniforme van het huys”. Wat de bedrijvigheid van het gevangenisvolk betreft, deze bijzonderheden: “De op-te-rechten Manufactueren ende Fabriquen van alderhande soorten van Vlasch, Kemp, Wolle, Rasphout ende generaelyck alle soorten van Fabriquen en Wercken die niet contrarie zyn aen de exclusieve Octroyen vergunt aen Corpora ofte Particiere”. En als ge wenst te weten wie per slot van rekening het “Huys” mag komen betrekken : minstens ACHT jaar oud zijn en niet ouder dan 60. Men moet immers in staat zijn te arbeiden.

Er wordt natuurlijk ook over de bestraffing van de lastige kwanten gesproken; enkele dagen te water en te brood gezet te worden, stokslagen in ontvangst te nemen (niet meer dan 25 !), gedurende “eenen gemodereerden tydt in eene strenge vangenese” (lees kerker en aan ketenen gekluisterd) gedeponeed te worden.

Dat zware jongens de goede intenties van Vilain en zijn administratie maar luttel op prijs stelden en veel liever een vogel in de vrije lucht wensten te zijn bewijzen de ontvluchtingspogingen waaraan sommige “tuchtigers”

Afb. 3. Plattegrond van het gedeelte van het Rasphuis dat klaar kwam in 1775. Verklaring van toegevoegde schets : 1. lokalen van de administratie; 2. Eerste kwartier, voorbehouden aan de zware misdadigers, het telde 204 cellen; 3. kwartier van de landlopers en boetraffelijke veroordeelden, 189 cellen; 4. vrouwenkwartier, het omvatte minder cellen omdat deze meerdere bedden bevatten, en de kapel; let op het groot waterbekken dat via een aquaduct zijn water kreeg van de vestinggracht aan de Nieuwe Wandeling; 5. kwartier van de zgn. beursgenietsters, bedoeld voor jonge mensen die op kosten van weldadige burgers onderhouden werden en een beroep aangeleerd; 7. werkplaatsen waar tevens vakonderwijs gegeven diende te worden; 8. voorbehouden voor de zgn. pensionairs en pensionaires, die zoals de woorden het zeggen in pension waren. Ze stonden zelf in voor hun onderhoudskosten. Uit Mémoire sur les moyens...

Afb. 4. Wie een bezoek aan het Rasphuis bracht schafte zich bij het verlaten van het gebouw deze litho aan. Bemerkt de 2 gebouwen rechts van de gevangenis en vergelijk ze met die afgebeeld op Afb. 5 Verz. M.V.W.

van meet af aan zich dierven te wagen. Op 11 nov. 1774 werd zo'n poging op touw gezet. Beluister de schilderachtige en pittige manier waarop die geruchtmakende gebeurtenis ons wordt beschreven: "Er was groote confusie geschied in 't Correctie-Huys in den Acker. Die daer zaten hadden een gat gemaakt in den muur om uyt te breken wel 20 of 30 in getal maer betrapte zynde wierden alle de bruggen gedraeyd. De soldaten van het garnizoen en de Stadspandoeren zyn gekomen om met geweldig schieten hun (de gevangenen) binnen hielden waer door eenen jongen van 15 jaeren die in 't Rasphuys zat geschoten wierd met eene schamperscheute op het voorhoofd door het gat hetwelck zy gemaakt hadden om uyt te breken. Integendeel die meynden (poogden) uyt te breken hebben hun (de soldaten) zoo begroot met steenen dat zy eenen Gendschen soldaet getreft hebben dat hy over dood ter aerde viel. Evenwel is er niet eene uytgeraekt. Den toeloop van volk was zoo groot om het te zien dat de stad scheen in alarm te zyn. Maer hoe het daerna van binnen gegaen is met de correctie dat wist men niet." (3) Het ware precies die informatie geweest die we graag vernomen hadden.

Hoe dan ook schaadden incidenten als dat zoëven aangestipt in genen dele de reputatie die het Rasphuis had weten te verwerven. Van heinde en ver, uit binnen- en uit buitenland kwamen bewindslieden en geleerden de Gentse innovatie bewonderen. Een van de eersten van die curieuzeneuzen was de socioloog John Hervard die na volbracht bezoek aan het Rasphuis

niet naliet in zijn boek *The State of the Prisons in England and Wales with Preliminary Observations and an Account of Foreign Prisons and Hospitals*, vol geestdrift te schrijven.

Doch laten we liever het wandelingetje herwandelen dat door de ijverige Engelsman zoveel jaren geleden bewandeld werd. En de visu nagaan waarmee het Rasphuisvolk zijn dag vulde.

De nacht, dat weet ge, werd in afzonderlijke cellen doorgebracht. Gedurende de dag verbleef men in gemeenschappelijke lokalen. Tijdens de zomermaanden zag de tijdsverdeling er als volgt uit. Opstaan werd geblazen te 5 uur. Tot half zes werd er gebeden. Daarop tot 8 gewerkt. Een half uur gepauzeerd. Dan tot 11.30 gearbeid waarna gemiddagmaald werd. Terug aan het werk te 1.30. Van 4 tot 4.30 pauze. Dan gewerkt tot 7.30 Avondmaal. Te 8.30 naar de cel. Slechts gedurende de uitspanning was het veroorloofd een bezoek te brengen aan de kantine waar 2 kwaliteiten bier opgediend werden : een gewoon biertje aan 1 schelling de pot en 1 pot kleinbier aan 1 penning. Het spreekt vanzelf dat het kantinebezoek ten strengste gereguleerd was. Waagde de kantinebaas het tijdens de werkuren te tappen, dan kostte hem die overtreding een boete van 10 pond (wat geen peulschil was). Recidiveerde hij dan mocht hij 25 stokslagen incasseren. Had hij, terecht, de overheid te ontzien, ook tegenover de andere kant van de barricade stelde hij zich best te weer, namelijk als het gebeurde dat zijn (geacht ?) cliënteel hem uitschold, bedreigde of een pak slaag toediende. Van een weinig fameuze job gesproken !

Past het op deze plaats, ja of neen, om eens na te gaan van welk houtje dat cliënteel gesneden was ? Met andere woorden aan welke uitgehaalde streken en bedreven zonden het zijn presentie in het "Huis" te danken had. Laat ons dus gezwind het curriculum vitae van enkele ontspoorde broeders en zusters aan de vergetelheid ontrukken :

- AA - (38 j) 10 jaar om 2 vrouwen onderhouden te hebben;
- AB - (15 j) 10 jaar om getracht te hebben een meisje te verkrachten;
- AC - (34 j) 15 jaar om zijn moeder met een mes bedreigd te hebben;
- AD - (16 j) 16 jaar om zijn "lief" al inbrekend bestolen te hebben;
- AE - (37 j) levenslang om 2 zakken lijnzaad van zijn werkgever gestolen te hebben.

Of de "dames" Rasphuispensionnaires zich gediscrimineerd zullen gevoeld hebben bij de uitreiking van de jaren "bak" ? Oordeel zelf. Noteer voorafgaandelijk dat de meeste Eva's "zaten" wegens overtreding van het 6de gebod :

- BA - (21 j) 4 jaar wegens hoererie;
- BB - (40 j) 10 jaar om meisjes van plezier uit te buiten;
- BC - (29 j) 12 jaar wegens vleselijk wangedrag;
- BD - (25 j) 20 jaar wegens onzedelijk gedrag; (wat is dat ?)
- BE - (34 j) levenslang wegens diefstal (van wat ?) en verleiding (wie ?).

Als het u wat zegt over die 10 gevallen te prakkezeren, doe dat voor mijn part naar hartelust.

Om zo te zeggen waren er geen stielen of die werden in het "Huis" beoefend. In de allereerste plaats kwam de textielindustrie aan de beurt : wol- en katoenspinners, ververs, wevers van wollen en katoenen stoffen, demijt, dril (coutil), lijnwaad waarvan soorten naar beliefte : grauw, blauw, bruin, gebleekt. Daar waren eveneens tijkwevers (voor het "Huis"), hennepbewerkers, nettenknopers (voor de vissers), zeilmakers (voor de molenaars), mandenvlechters. Zelfs vonden sommige van deze manufacturen hun weg naar Oost-Indië. Bovendien kwaamt ge er metaalbewerkers tegen en timmerlieden en kleermakers. Allemaal luidjes die voor het "Huis" werkten. Natuurlijk bleef het raspen DE hoofdschotel van het tuchthuiselijk bedrijf - hoe kon het anders ! - maar degenen die er mee belast waren, waren de kerels, te achterlijk om hun handen voor iets anders te gebruiken. Of moesten het doen ten gevolge van een bestraffing. Of die rasperij van belang was ? Om zo te zeggen arriveerden dagelijks karrevrachten braziel : op 7 jan. 1774 (ik pik zo maar één dag uit de lange reeks dagen) een gewicht van 1025 pond. Eenmaal geraspt vond het goedje zijn bestemming in menig textieloord : Aalst, Geraardsbergen, Lokeren.

Vilain XIII overleed in 1777 op het ogenblik dat het Rasphuis door eenieder een exemplaire instelling genoemd werd. Het Bestuur nam zijn taak ter harte, behandelde scrupuleus de financiën, wijdde zijn beste krachten aan de heropvoeding van de hem toevertrouwde 280 mannelijke en 170 vrouwelijke gedetineerden. Helaas zal Vilains verdwijning - als de kat van huis is, dansen de muizen - maar al te vlug rampzalige gevolgen hebben zo voor de handel als voor de wandel van zijn verwezenlijking. Toen John Hervard in 1783 opnieuw in de Arteveldestad te gast was en vanzelfsprekend het Gents "Huis" bezocht, kon hij zijn ontgoocheling nauwelijks verwerken : van de ordelijke, nijverige inrichting die hij enkele jaren voordien een model in zijn soort genoemd had, was om zo te zeggen niets overgebleven.

Inderdaad waren er inmiddels rare dingen binnen de muren van het "Huis" voorgevallen. Zulkdanig buitenissige zaken dat de lezers van de Gazette van Gend bij het openslaan van hun krant (27 febr. 1783) zich zullen afgevraagd hebben of men eigenlijk bezig was hun Rasphuis op te doeken. Of was het een voortijdige aprilvis die men hun opgedist had ?

"In het provinciaal Correctiehuis verkoopt men *uit ter hand* eene ongewone hoeveelheid mechanieken, gereedschappen, kleuren, en weefsels :

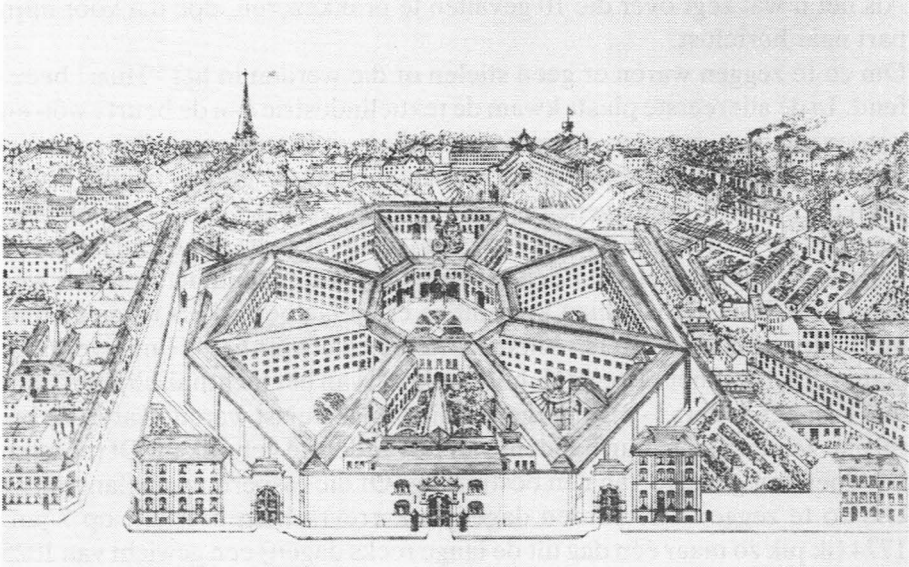
Wollewevers gereedschap (10 getouwen)

Gereedschap van de Wolle Spinderije

Gereedschappen dienende tot het verwen van de wolle Laekens

Verfwaeren

Gereedschappen van de Weverije, dienende tot het fabriqueren van differente goederen

Afb. 5 Op welk ogenblik men het opportuun vond o. a. het gevangenispersoneel een afbeelding van het Rasphuis, in posterformaat, cadeau te doen, weet ik niet. Het zou mij niet verwonderen dat de compositie het werk is van een personeelslid. Het exemplaar dat bewaard wordt in het SA. werd aan deze inrichting geschonken door een bewaarder. Bemerkt de Ekkergemtoren, het "Klein Huis" (Wandeling, gebouwd in 1859-1861) en de schoorstenen van de Lys. (Verz. Stadsarchief.)

151 getouwen voor Basijnen
 25 getouwen voor lijnwaed
 25 getouwen voor flaneelen
 Wolle Kammers-Gereedschap
 Gereedschappen voor het katoen spinnen (79 spinwielen)
 Kam Slagers gereedschap
 Kemp hekelaers gereedschap
 Zeel-Draeyers gereedschap
 Nette-Breyders gereedschap
 Twynders gereedschap
 Gereedschap tot het raspen van Provinciehout
 Verder gerief voor bakkers, houtbewerkers, kuipers, smeden, slotmaekers, enz. (4)

Werd de opbrengst van de uitverkoop besteed aan de aanwerving van moderner gerief? Waarschijnlijk wel. Wat er ook van zij brachten de volgende jaren geen verbetering aan de toestand. Zal de liquidatie van het Ancien Régime wèl gunstige veranderingen teweeg brengen? Met andere woorden zal de aanhechting van onze provinciën aan Frankrijk, zal de aanwezigheid van de Fransen voor het gevangeniswezen in het algemeen en voor het

Rasphuis in het bijzonder verbeteringen of verslechtingen in het leven roepen ? Ons verhaal enigszins vooruitlopend mag aangestipt worden dat vanaf de Republikeinse Tijd alles crescendo in 't honderd gaat lopen : kregen de gedetineerden voorheen een penning zakgeld daags, 's zondags een schelling, nu rapen ze schoon geld op waarmee ze in de kantine wijn en alerhande gerechten kunnen kopen. Alle spelen zijn toegestaan; er wordt gefeest (in gezelschap (?) van de buitenwereld (?), gedanst. Het spreekt vanzelf dat met de goede zeden een plezierig loopje genomen wordt. Met het onvermijdelijk gevolg dat de gezondheidsvoorwaarden bergaf zakten en de ziekteverschijnselen bergop stegen. Zonder van het gepresterde werk te spreken.

Vraagt ge mij of het Consulaat voor een ommezwaai zal zorgen ? Eerst zien zei de blinde... terwijl Lieven Bauwens ten tonele verscheen. Zittend op hete kolen om aan de Rasphuise janboel een einde te stellen ? Nogmaals eerst zien...

Voor onze vindingrijke stadsgenoot telden - helaas - slechts twee verzuchtingen : zo vlug mogelijk steenrijk worden en zo intens mogelijk zijn machtshonger bevredigen.

Nauwelijks 3 maanden na de definitieve bezetting van de stad (4 nov. 1794) ontpopte hij zich als DE kampioen van de door het gros van de bevolking verfoede collaboratie. Hij wordt dan ook dan zij die collaboratie op de (natuurlijk niet gevierde) verjaardag van de Guldensporenslag (11 juli 1800) als eerste maire van de stad aangesteld. Niet voor lang evenwel. Slechts tot 28 april 1801. Toch lang genoeg om van dat burgemeesterschap gebruik (wie spreekt daar van misbruik ?) te maken om de Gentse gevangenis tot een lucratieve affaire om te toveren. Welke de oorzaak was van de beëindiging van die politieke bedrijvigheid laten we maar liever buiten beschouwing. Zeer zeker zal hij zijn energie uitsluitend aangewend hebben ten bate van zijn gulzige portemonnaie. Of hij aldus doende slechts zijn toevlucht nam tot wettelijke middelen en nooit ofte nimmer tot bedenkelijke, kan pas uit wat volgt gedistilleerd worden.

Nog tijdens zijn maireschap, namelijk op 28 okt. 1800, vroeg hij in zijn naam en in die van zijn broer François aan de regering de toestemming om het Rasphuis te herscheppen in een waarachtige textiel fabriek. Hij wil iedereen, in hoofdzaak de Overheid, en dan nog in de eerste plaats zijn vriend, prefect Faipoult van het Scheldepartement, doen geloven dat zijn initiatief er een was van het puurste, onverdachtste idealisme; wat zeg ik, van de meest onbaatzuchtige filantropie. De waarheid, de nuchtere werkelijkheid was dat hij zich in het tuchthuis goedkope werkkrachten kon aanschaffen die op de koop toe honkvast waren. Met andere woorden gezegd gasten wie het niet gegund was adieu tot hun baas te zeggen als ze dat wensten gereed aan meneer zijn doening de brui te geven.

Het contract dat hij voor een termijn van 9 jaar met Parijs afsloot hield o.a.

REGLEMENT

Voor het Correctie-Huys binnen GENDT,
van den 19. July 1775. additionneel aen
het góne van den 18. February 1773.

DE KEYSERINNE DOUAIRIERE
ENDE KONINGINNE.

E Gedeputeerde van onse Provincie van Vlaenderen aen ons verthoont hebbende, de noodfaeckelyckheyd van eenige dispositien te voegen by het Provisionneel Reglement, het welcke Wy hebben laeten emaneren voor het Correctie-Huys deser Provincie, ende ons gebeden hebbende daer in te voor sien, door een additionneel Reglement, soó hebben Wy, met het advys van onse seer-lieve ende getrouwe, die Hooft-Preſident ende Luyden van onsen Privéén Raedt, ende ter deliberatie van den Sereniffimen Herog CAREL-ALEXANDER van Lorreyen ende Bar, onsen Stadhouder, Gouverneur ende Capiteyn Generael onser Nederlanden, verklaert ende verklaeren, dat Wy hebben goetgekeurt ende geapprobeert, soó Wy andermael goer-

Afb. 7. Titelblad van het 8 blz. groot en 14 artikelen tellend Reglement van 1775. Verz. M.V.W.

in dat hij in ruil voor de door de gevangenen geleverde arbeid zou bekostigen : de voeding, de kleding, de verwarming, de verlichting en de verpleging zowel van de gedetineerden als van de bewakers. Concreet gesteld werd de directeur van het Maison de Force een Sint-Pietersniemand terwijl Bauwens als de plakzwaaiende man het (mooi ?) weer maakte.

Dat de aldus geconstrueerde balans gedoemd was om maar al te vlug aan evenwichtsverlies te gaan lijden, was iets dat slechts weinigen door zullen gehad hebben. Inderdaad bleef de Bauwens-schaal aldoor de hoogte ingaan terwijl de werkvolk-schaal even kordaat zakken; een fenomeen dat

per slot van rekening te verwachten was van iemand die slechts voor zijn "zaken" leefde, voor wie de leuze beurzeke toe klonk en aan al de rest maling had.

Ontelbare keren zag de directeur zich verplicht smeekbeden naar Monsieur l'Entrepreneur te sturen hem op de knieën biddend om godswil zijn beloften na te leven.

Een van die bedelbrieven, gedateerd 4 dec. 1802 luidt vertaald : Zend mij a.u.b. 6 stukken lijnwaad voor het maken van hemden voor de bewakers. Een paar weken daarop : Ik heb 126 ellen lijnwaad nodig voor het vervaardigen van werkkleren. Veel bewakers moeten het stellen zonder schoenen. Zend mij (zoveel) paar.

Op een bepaald oogenblik kondigt Faipoult het bezoek aan van de Eerste Consul (Napoleon). De directeur verzoekt onderdanig als steeds Bauwens stante pede voor (zoveel) witlederen halsboorden te willen zorgen. Natuurlijk een geklop aan dovemansdeur. Na verloop van enige dagen de zoveelste vraag naar het zo nodige lijnwaad voor de heren bewakers. Zuster Anna ziet gij iets komen ?

Aldus staan de zaken als Napoleon en zijn vrouw Joséphine van de "quatorze juillet" tot de 18de juli 1803 de stad bezoeken. Ze huldigen de schitterende Exposition des Produits de l'Industrie Nationale in die men in het Stadhuis op touw gezet had. Vervolgens gaan ze alles bezichtigen wat het bekijken waard was : de historische monumenten en de fabrieken zonder het Rasphuis over te slaan. Gewoonte getrouw overhandigde de Consul aan een collectie hoogwaardigheidsbekleders een snuifdoos versierd met zijn beeltenis. En vrijgevig als hij was (een milde stadskas is gauw gevonden) schonk hij aan de bisschop 10.000 F ten voordele van de kathedraal en aan de stad 15.000 F om die te verdelen onder het personeel der hem goed gezinde heren Bauwens, Poelman, Lousbergs, Speelman, Mechelynck. Het vermelden waard : een van de 5 officieren die Napoleons erewacht vormden was de kleinzoon van de oprichter van het Rasphuis. Zijn naam ? Philippe Louis Marie Ghislain burggraaf Vilain XIII (1778-1856). Als ge het mij vraagt, een bijdehand meneer die wegens zijn vriendelijkheid jegens de Franse meester beloond werd met de titel van comte de l'Empire. Na Napoleons val was hij even vriendelijk tegenover de nieuwe Heer, koning Willem I, die op zijn beurt zo vriendelijk was van de comte de l'Empire een graaf tout court te maken. Op de koop toe werd hij aangesteld tot 's konings kamerheer. Al die eerbewijzen weerhielden Vilain niet deel te nemen aan de Omwenteling van 1830 en lid te worden van het Nationaal Congres. Zoals ge met uw eigen ogen kunt vaststellen : een bijdehand meneer.

Goed. Laten we liever Vilain de plaats ruimen voor die andere held : Bauwens. Deze had de grootste moeite de 9 contractjaren te doorworstelen, want zijn zaken waren hoe langer hoe meer in het honderd gelopen.

Afb. 8. Vleugel met kapel, die 3 van de 7 traveeën inneemt. Bemerkt het slank klokketorentje met zijn wijzerplaat. De overdekte stoep zal wel aangebracht zijn om de lijkwagens te laten verwijlen. Copyright Comm. Mon. & St.

Meteen was het Rasphuis hoe langer hoe meer een troosteloze boel geworden. En de veroordeelden de onschuldige slachtoffers : het aantal overlijdens was op een abnormale, lees angstwekkende, wijze toegenomen. Bauwens, die contractueel voor de begraafing van de gestorven gevangenen moest instaan, vergat ook in deze zijn gegeven woord te houden. In welke mate Bauwens zijn cynisme dreef ? De directeur kon maar aan geen houten bakken of presentabele lappen textiel geraken om er de doden in te deponeren. Dus maar een zoveelste smeekbrief opgestuurd : “Monsieur l’Entrepreneur bezorg mij a. u. b. wat *versleten toile d’emballage* (paklinnen) want aan iets ordentelijks is toch niet te geraken.”

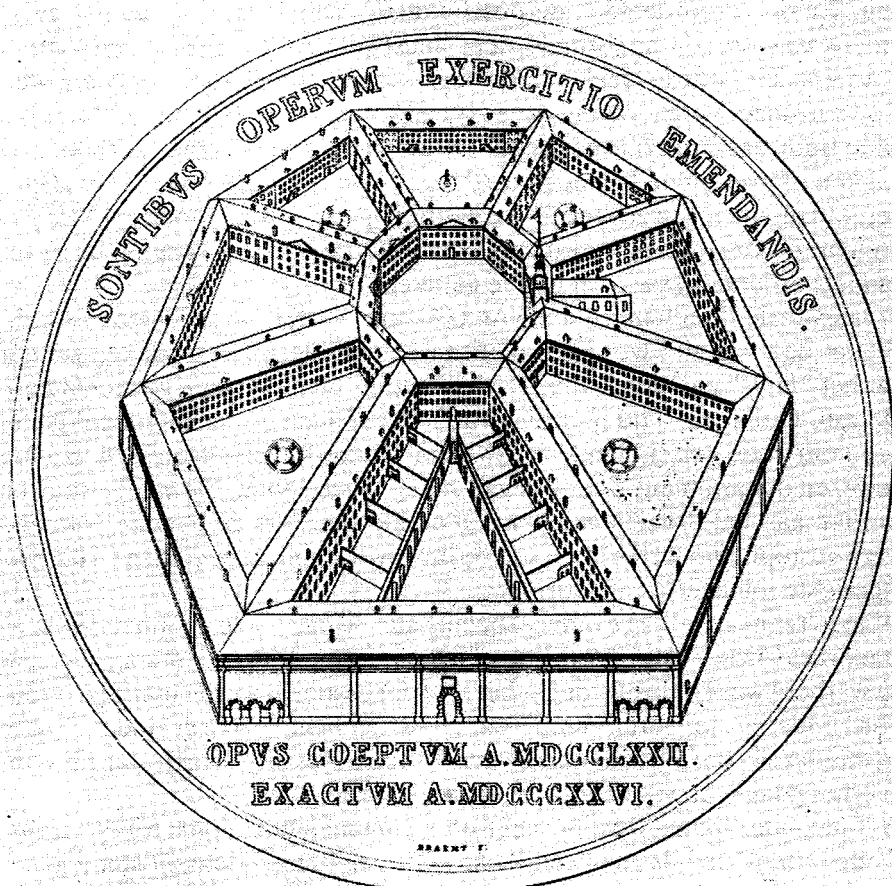
In hoever de directeur voldoening bekwam, vertelt de geschiedenis niet. Wat er ook van zij : we zullen de Fransen hun biezen zien pakken zonder dat het “Huis” aan de Coupure zich enigszins uit de miserie gewrocht had. De zgn. Hollandse Tijd nam zich van meet af aan voor al het mogelijke te doen om in de verschillende (vrijwel ontredderde) gevangnissen van het gewezen departement wat orde van zaken te scheppen. De weefgetouwen werden aan het draaien gebracht en de kleermakers de handen vol naaiwerk gestopt. Om welke klant van de bovenste plank te bedienen ? Het heringerichte ministerie van Oorlog.

Of men (aanvankelijk) evenveel belang aan de dag legde voor het geschokte moreel van het “Huis” ? Ik geloof het niet want de er sedert lang heersende warboel was en bleef troef in het spel dat gespeeld werd : mannen, vrouwen, ouderen, jongeren, kinderen, zwaar en licht veroordeelden, slechte en minder slechte individuen, ze vormden een triest allegaartje dat vierkant overhoop lag met wat naar tucht en respect rook.

Wat inzonderlijk het Rasphuis betreft kwam men bovendien tot de verrassende ontdekking dat nauwelijks de helft van het gebouw tot stand gekomen was. En dat niettegenstaande het nijpend gebrek aan plaats dat ook sedert lang ontstaan was.

Op 2 sept. 1824 hakte Willem I de knoop door. Met name vaardigde hij op die dag een K.B. uit waarbij tot de voltooiing van het “Huis” (de ontbrekende 3 kwartieren) besloten werd.

Voor de werken wier leiding toevertrouwd was aan Louis Roelandt, werd een som uitgetrokken van 500.000 gulden. Zo vlug vorderde de uitvoering van het plan dat de ruwbouw het volgende jaar een feit was en de metselaars - of waren het de schrijnwerkers ? - de mei op het dak konden steken. Of men daarbij de oude gewoonte in ere hield en bij het bezoek dat de baas (Roelandt) aan het werk bracht, diens schoenen met een vod schoonveegde, is een vraag die ik onmogelijk beantwoorden kan. Waarop ik beslist een eed kan doen is dat men het evenement niet onopgemerkt liet voorbijgaan : in een feestelijke sfeer - de befaamde harmonie Sainte-Cécile verleende haar gewaardeerde medewerking en de 1300 gedetineerden werden op iets smakelijks getrakteerd - metselde men in de voorgevel van het gebouw,

Ch. Onghena sc.

Afb. 6. Beeldzijde van de in 1826 geslagen medaille. De Latijnse tekst laat verstaan dat men het gebouw in 1772 op stapel zette en in 1826 voltooide. Let op de kapel met haar torentje. Graveur F. Braemt. Lithograaf Ch. Onghena. (Copyright R.U.G.)

naast de ingangspoort, een stenen plaat die aan de gebeurtenis herinnerde. (Aan de andere kant van de poort bevond zich haar oudere evenknie : de plaat uit 1772.)

De algehele voltooiing van het "Huis" zal pas voor het volgende jaar zijn (1826). Dit keer is het door het slaan van een medaille ofte gedenkpenning dat men van de geleverde prestatie een te onthouden feit wilde maken. Bekijken we het metalen document; zijn beeldzijde stelt gewoonweg het Rasphuis voor. De begeleidende latijnse tekst leert ons dat het werk aangevangen werd in 1772 en voleindigd in 1826. De rugzijde van de penning is volledig ingenomen door een lange latijnse tekst die eens te meer herinnert aan de weldaden door keizerin Maria Theresia en koning Willem aan de

provincie en aan Gent bewezen(5). Het dient gezegd dat de lof aan de koning toegezwaid niet onverdiend was want sedert het ogenblik dat tot de uitbreiding van het gebouw besloten werd was er heel wat - ten voordele van de inrichting en van haar bevolking - gebeurd. Vooral op zedelijk en opvoedkundig gebied. O. a. vergastte men de gevangenen op toneelvertoningen door onbaatzuchtige gezelschappen op touw gezet. Wat meer is mochten de gedetineerden die zulks wensten in hun vrije tijd voor acteur spelen. En op de koop toe theater speelden. Alhoewel we mogen aannemen dat die vertoningen per definitie bedoeld waren om de gevangenen op een verantwoorde manier te ontspannen, schrikte men (directie en bewoners) niet terug om ook voor de buitenwereld op te treden. Die tour de force (in het maison de Force) werd namelijk in 1828 volbracht. Het geval moet wel op eenieder een geweldige indruk gemaakt hebben want wat de Gazette van Gent slechts zelden deed, dit keer besteedde ze een lange kolom aan de ongelooflijke gebeurtenis. Ik laat de krant aan het woord : Het public heeft dezer dagen (17-18-19 febr.) het vermaak kunnen genieten van tooneelvertoningen by te wonen door gevangene het welk tot hier toe zonder voorbeeld is. Z. Exc. den heer gouverneur (H.J. van Doorn) het smeekschrift gunstig beantwoord hebbende van eenige gevangene konstminnaars hebben deze voorleden zondag, maendag en dynsdag voor het public de vertooninge gegeven van de Broeder-Twist in dry bedryven. Den toeloop om dezelve by te wonen was zodaenig dat voorleden maendag den ingang aen meer dan 600 personen geweygerd is niettegenstaande dat de zael waer in dat de vertooninge gegeven word ruim 500 personen kan bevatten dezelve komt in den onlangs nieuw gebouwde vleugel van het huys. De laetste representatie van dynsdag wierd voorgegaen door eene wel toegepaste aenspraeke tot het geeerd public gemaakt en uytgesproken door den doctor-verbeelder in het toonel waer in hy zyn dankbaerheyd betuygde aen Z. Exc. den gouverneur." Spreker vergat niet voor zijn eigen kapel te preken als hij zinspeelde op "dergene die door toegevendheyd aen hun driften in ongelukken gedompeld waren geworden". Het succes was overweldigend. En zeker verdiend. Helaas wijzigden die feestelijkheden minder dan iets aan de levensomstandigheden van de gedetineerden. De bezetting van de cellen door 5 personen kwam weer in zwang en de scheiding van de geslachten en de leeftijden bleef een dode letter. In een woord hadden de Hollanders aan de Fransen geen verwijten te maken.

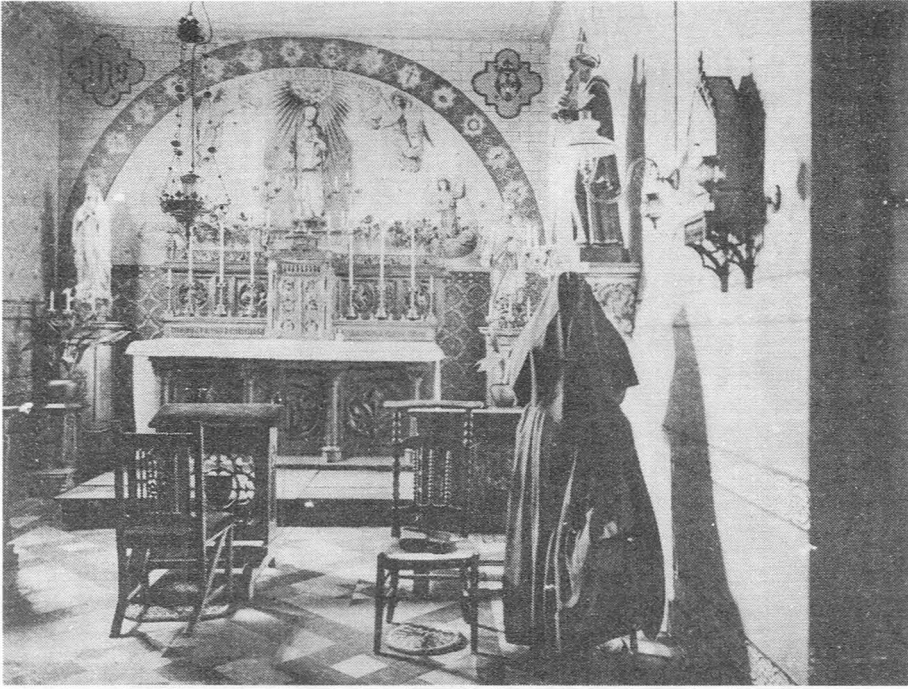
Dan kwamen de septemberdagen van 1830 een blad van de Rasphuisgeschiedenis omslaan. Blijkbaar ten bate van het "Huis". Met name werd de hoede over de Belgische gevangenen toevertrouwd aan een door de Hollanders terdood veroordeelde : Edouard Ducpétiaux die gedurende ruim 30 jaar op een verdienstelijke wijze de gevangenistegels wist te vieren al huldigend de ideeën van zijn grote voorganger Vilain XIII. Zijn opvolgers, inclus Emile Vandervelde, volgden, wandelden in zijn spoor natuur-

lijk niet zonder het verouderde in een nieuw kleedje te hullen. We mogen stellen dat de wandeling duurde tot op de dag dat het voorwerp van hun zorg genadeloos geliquideerd werd.

Inderdaad liet minister van Justitie E. Soudan einde 1935 de valbijl neerkomen op het - terecht of onterecht - veroordeelde Rasphuis. De ruim 500 gedetineerden verhuisden naar andere, naar beweerd werd, - terecht of onterecht - betere, d.w.z. gezondere en comfortabelere oorden. De sloping gebeurde het volgend jaar. Doch al eer men de daad bij het woord voegde wilde men de bevolking in de gelegenheid stellen het gebouw van onder tot boven in ogenschouw te nemen. Van zaterdag 8 febr. tot zondag 1 maart 1936 zette men de poort wagenwijd open meteen de bezoekers welkom hetend. Elke dag van de week, de zondag inclus, hadden 9 bezoeken plaats. Deze startten te 9 u.; 9.30 u.; 10 u.; 10.30 u.; 11 u.; 14 u.; 14.30 u.; 15 u. en 15.30 u. Vanzelfsprekend waren het de gewezen bewakers die voor cicerones speelden. De wandeling die anderhalf uur in beslag nam leidde naar alle hoekjes van het gebouw. Van alles werd getoond : de keukens, de eetzaal, werkplaatsen, cellen, wasplaatsen, de infirmerie, de kapel. Veel bekijks hadden de ontaardde strafcellen en de dodencel waar de terdood veroordeelden hun laatste dagen doorbrachten. Men vergat natuurlijk niet de in de muur verankerde ringen aan te wijzen waaraan de patiënten geketend werden. Het inkomgeld bedroeg 2 F. Groepen van 50 personen mochten binnen voor half geld. En wie kiekjes wenste te nemen mocht dit doen als hij nogmaals 2 F neertelde. Het aldus opgehoopte bedrag ging regelrecht naar een menslievend werk.

Twijfel er maar niet aan : het succes was verzekerd. Trouwens kon ik van dat gedoe met kennis van zaken meespreken, want ook ik had eraan gehouden aan het "Huis" een afscheidsbezoek te brengen. Voordien bezocht ik reeds het gebouw, of liever een heel klein gedeelte ervan, met name toen ik er mijn aankoop ging doen van wat nuttig huishoudelijk gerief. Want op bepaalde tijdstippen kon men zich aan verkoopstanden opgericht in een van de werkplaatsen, allerhande zaken aanschaffen. Ik herinner mij dat ik naar huis ging met tuinbenodigdheden, een kobbejager, een tapijtenklopper, een kapbord, een wasmand. Van al die dingen die tussen haakjes gezegd van prima kwaliteit waren, is slechts de wasmand overgebleven. In mijn ogen een tastbare herinnering aan een per slot van rekening historisch Gents gebouw.

Hier zou ik redelijkerwijze een punt kunnen zetten achter mijn verhaal. Ik doe zulks niet om aan een paar zaken te herinneren die ofwel direct ofwel indirect met het Rasphuis verband hielden of houden. Laten we het eerst en vooral hebben over de schaarse overblijfselen die van des Rasphuizes bestaan getuigenissen afleggen. Om deze op het lijf te lopen dienen we onze schreden te wenden naar het Museum voor Stenen Voorwerpen waar behalve de 2 stenen herdenkingsplaten die eertijds de ingangspoort flankeer-

Afb. 9. De kapel van het Rasphuis gelegen in het vrouwenkwartier. Van hier vertrok Alexander Vervaet, de laatste gehalsrechte, naar het Spanjaardkasteel om aldaar onthoofd te worden (22 mei 1861). Verz. M.V.W.

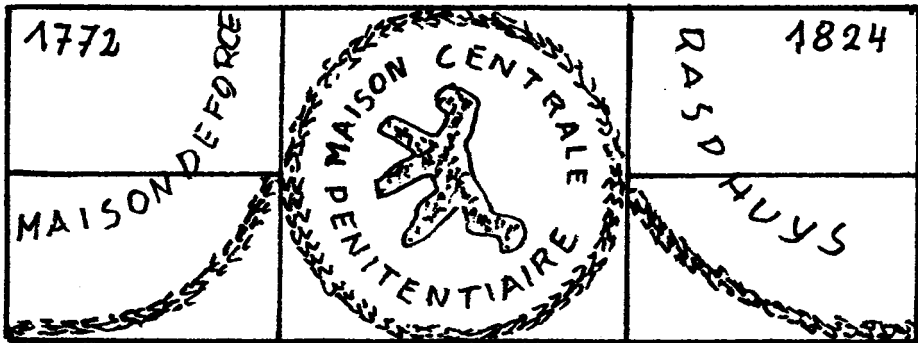
den - beide dragen Latijnse teksten die doelen op de 2 verschillende voltooiingen van het gebouw - de monumentale gevelsteen geëxposeerd is. Jammer genoeg verwaarloosde men bij de plaatsing ervan in 1936 de uit 5 blokken bestaande steen her-samen te stellen. Nu liggen die 5 stukken arduin verspreid.

De naam van onze gevangenis is gelukkig bewaard gebleven in de haar verleende naam : Rasphuisstraat. Tot 1940 droeg ook een brug haar naam : Rasphuisbrug. Afb. 2 en 3 leren ons dat met de bouw van de gevangenis ook de bouw van de brug voorzien was. Vóór 1772 waren beide Coupureoevers door middel van een voetgangersbrug ofte passerelle verbonden. Dit houten bruggetje dagtekent van 1753 - voltooiing van de Coupure - en was gelegen in de verlenging van de Ekkergermstraat en de Theresianenstraat. Dus werd de passerelle afgebroken en een houten draaibrug gebouwd. Die eerste draaibrug werd reeds in 1781 door een andere vervangen. In de loop van de 19de eeuw maakte deze plaats voor een derde exemplaar. Het is deze laatste die in juni 1940 opgeblazen werd. Met haar verdween tevens haar naam want het nieuw voetgangersbruggetje dat haar thans vervangt - inmiddels was het gebouw van de Faculteit Landbouwwetenschappen tot stand gekomen - kreeg de o.i. al te prozaïsche naam van Voetbrug van de Ekkergermstraat.

Afb. 10. Ook voor de folklore was ons Rasphuis dankbare materie. Het in beeld brengen van merkwaardige gebouwen en stadsgezichten en het projecteren ervan door middel van een zgn. kijkkast waren in de jaren '20-'30 van de vorige eeuw graag gespeelde spelletjes. (De bibl. van het Mus. v. Volkskunde bezit een merkwaardige verzameling van die prospecten.) Vanzelfsprekend zag de tekenaar van onze afb. er geen graten in met de realiteit een loopje te nemen. Hij liet maar liever zijn (rijke) verbeelding haar gang gaan. Toch heeft de man de Ekkergetoren en de Wispelbergmolen recht laten wedervaren. Ons prospect is een tot nog toe niet gepubliceerd uitzonderlijk zeldzaam document (39,5 cm x 30,5 cm). Copyright R.U.G.

Afb. 12. Monumentale gevelsteen die zich bevond boven de ingangspoort. De 5 arduinen blokken waaruit hij bestaat worden bewaard in het Museum voor Stenen Voorwerpen. Het middenstuk is versierd met een bladerkrans en een klimmende (Vlaamse? Gentse?) leeuw. Het inschrift *Maison centrale pénitentiaire* heeft jammer genoeg meer dan de helft van zijn letters kwijt geraakt. De overige (4) platen bevinden zich in een veel beter toestand.

Nog een enkel woord over het pendant van laatstgenoemd universitair gebouw : het Instituut O.L.V. Visitatie dat we om een heel andere reden dan zijn ligging aan de Rasphuisstraat, ter sprake willen brengen.

In geen mindere mate dan Vilain zelf - dat hebben we gezien - waren de afgevaardigden van de Staten van Vlaanderen nauw betrokken eerst bij de bouw van de gevangenis en vervolgens bij de administratie van het opgericht "Huis". Dat moet voor de heren een vermoeiende karwei geweest zijn want weldra vonden ze het maar billijk dat hun een aangename pleisterplaats ter hand gedaan werd waar ze zich na volbrachte dagtaak konden uitrusten en genieten van de gezonde lucht die om en bij de Coupure zo milde-lijk verspreid was. Want, schrijven zowel Vilain als Le Normant : "La situation est des plus commodes. On y respire un air pur et sain." Gepatenteerde leugenaars zullen deze twee lieden niet geweest zijn want legio waren de Gentse gegoede families die in de omgeving van het kanaal een zgn. lusttuin bezaten. Dus schaften de Staten zich een dergelijke tuin aan. Dichter bij het Rasphuis kon het niet want ze kozen het vlak tegenover het "Huis", aan de overkant van de Coupure. Na enkele jaren van de "gezonde" lucht genoten te hebben kregen ze hun bekomst van het lusthuis-leven, werd het ding een blok aan het been. Dus stelden ze het te koop. Dat gebeurde op 25 maart 1782, toevallig (?) het tijdstip dat het "Huis" met danige moeilijkheden te kampen had (dat zagen we trouwens). : "Een schoone en wel gelegen hof van Plaisance, omtrent de Brugsche poorte, 't eynden het Akkerstraetje (oude naam van de Rasphuisstraat), strekkende tegen de nieuwe vaerd ofte Coupure groot in erve 328 roeden." Wie het goed kocht weet ik niet. Waarschijnlijk zal het de koopman J.B. Wille geweest zijn die er in 1787 een sierlijk paviljoen liet optrekken. (Zie afbeelding in M. Gryp, De Cou-

Afb. 11. De nog springlevende Coupure beheerst door het Rasphuis. Bemerkt de 2 wachthuisjes die de toegangspoort flankeren en de opgedraaide Rasphuisbrug, opgeblazen in juni 1940. Verz. M.V.W.

pure als bakermat van de Gentse tuinbouw.) Later kwam het in het bezit van de suikerraffineerder J. Bracq. Diens familielid kanunnik Henricus Franciscus Bracq (22ste bisschop van Gent 1865-1888) verwierf het naderhand. In 1854 stichtte hij er het O.L.V. Visitatie-Instituut dat we er nog steeds aantreffen.

M. VAN WESEMAEL

NOTEN

1. Aangehaald door P. Claeys in *Le Bourreau de Gand*, Gent 1890.
2. Stadsarchief. Aangehaald door Stroobant.
3. A.B. *Het Rasphuis te Gent*.
4. D. Destanberg, *Gent onder Jozef II*, Gent 1910.
5. P. Claeys, *Les Médailles Gantoises Modernes*, Gent 1909.

BIBLIOGRAFIE

- 01 Reglement raekende het provinciael Correctie-Huys binnen de Stad Gend. Gepubliceert in den Raede van Vlaenderen den 20. Maerte 1773. Tot Gend by Petrus de Goesin Drukker van Haere Majesteyt. Met Octroy ende Privilegie voor geheel het Graefschap van Vlaenderen.

02. Mémoire sur les Moyens de Corriger les Malfaiteurs et fainéans à leur propre avantage et de les rendre utiles à l'Etat. Proposé à l'Assemblée des Députés par le *Vicomte Vilain XIII*. A Gand chez Pierre de Goesin. Imprimeur de Sa Majesté Impériale Royale et Apostolique. z.j. (1775)
03. Reglement Voor het Correctie-Huys binnen Ghendt van den 19. July 1775 additioeneel aen het gone van den 18. February (sic) 1773. Tot Ghendt by Petrus de Goesin. Drukker van Haere Majesteyt. Met Octroy ende Privilegie voor geheel het Graefschap van Vlaenderen.
04. C.A. Le Normant. Description de la Maison de Force à Gand ou Guide des voyageurs qui visitent cet Etablissement. Gand, 1828.
05. L. Stroobant. Le Rasphuys de Gand, in *Handelingen Maatsch. Gesch. en Oudheidk.*, 1898.
06. La maison de Force à Gand sous le Consulat. Discours prononcé par le chevalier Théodore van Elewyck procureur général. Gand, 1924.
07. P. Kluyskens, *Het groot Huis aan de Coupure, De Gentenaar* 1936.
08. L. Marchal, *La Prison de la Nouvelle Promenade. La maison de Force lieu de débauche et de correction jusqu'à la Révolution de 1830. La Flandre libérale*, 1960.
09. J. Decavele, *Ekkergerm tot het einde van het Ancien Régime*, in *1000 jaar Ekkergerm*, Gent, 1974.
10. G. Mortier, *Nog wetenswaardigheden over Ekkergerm en zijn inwoners*, in *1000 Jaar Ekkergerm*, Gent, 1974.
11. A. M. Suetens, *Lieven Bauwens. Mythe en werkelijkheid*, in *Handelingen M.G.O.* 1974.
12. xxx Rond de afschaffing der Centrale Gevangenis te Gent, knipsel.
13. Fr. Dirickx, *Gevangennissen in vroegere dagen*, knipsel.
14. Frans van Kalken, *Vilain XIII*, in *Biographie Nationale*, deel 26.
15. J. V. (Jos Vermeulen), *Over een oude Gentse Gevangenis. Het Rasphuis*, knipsel.
16. A. B. *Het Rasphuis te Gent*, knipsel.

OPROEP AAN ONZE LEZERS

Om te kunnen voldoen aan de talrijke vragen naar oude nummers van ons tijdschrift "Ghendtsche Tydinghen", doen wij een beroep op uw medewerking om afstand te doen van nummers of jaargangen die niet meer worden gebruikt.

Een overeen te komen vergoeding voor deze vriendendienst kan desnoods overwogen worden.

De inlevering gebeurt op het Documentatiecentrum (Convent Engelbertus, Groot Begijnhof, huis nr. 46, Sint-Amandsberg), alle zondagen van 10 tot 12 u.

Het D.C. is gesloten op feestdagen en in de maanden juli en augustus. Wij danken u vooraf voor uw geste.

De bibliothecaresse,
Mevr. Van Geluwe-Eggermont A.

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE Nr. 15

Op 22 februari 1897 stelde Hermann Van Duyse, de eerste conservator van ons Oudheidkundig Museum, in de Franse taal, in de rubriek "Wapens - Klein plaatsje genoemd Wanekins Aerde bij de Vrijdagmarkt - XVe eeuw", een fiche op over

DE DULLE GRIETE

De aldus genoemde grote bombarde heeft een lengte van 5,025 m., zijn kaliber is 0,64, de lengte van de ziel is 3,315, deze van de kamer 1,375 m. met een diameter van 0,26. Zijn gewicht is 16.400 K° en de kanonbal woog ongeveer 340 kilo. De lading woog ongeveer 40 K° in de veronderstelling dat ze drie vijfden van de kamer innam.

De vuurmond wordt gevormd door 33 ijzeren staven van een breedte van 0,053 op een dikte van 0,03, aaneen gelast en samengehouden door 41 uitwendige eveneens gelaste hoepels. De ingenieur is te werk gegaan op de manier van de kuipers die de duigen van een vat samen spannen door middel van hoepels. Deze laatsten vormen een versterking over heel de lengte van het stuk.

Volgens Kolonel Favé (*Etudes sur le passé et le présent de l'artillerie*) werd de Dulle Griete, die gemaakt is uit 2 stukken, geladen langs de mond.

De omlijstingen rond de kamer zouden niet gediend hebben om dit deel van het tuig los te maken ten einde er de lading te plaatsen, maar om deze kamer te verenigen met het lichaam bij middel van schroefdraad. Dezelfde specialist schrijft de beschadiging die men kan waarnemen aan de ziel van het stuk toe aan de uitwerking van het schieten.

Men weet niets over de origine van de Dulle Griete. Men veronderstelt dat ze zou gediend hebben bij de belegering van Oudenaarde in 1452 en met het ander oorlogsmateriaal dat opgesteld was vóór de stad, zou achtergelaten zijn door de Gentenaars toen Filips de Goede de stad ter hulp snelde. Het Wapen van Bourgondië dat in licht reliëf gedreven is nabij het zundgat schijnt er op te wijzen dat deze donderbus deel uitgemaakt heeft van het oorlogsmateriaal van de machtige hertog; misschien wijst dit merkteken op een bezitname na de nederlaag der Gentenaars.

De Dulle Griete werd naar Gent teruggebracht in 1578 door Kapitein Rokelfing. Dit antiek tuig had voor onze voorvaders toen nog enkel een archeologische waarde, want de artillerie had in vermeld tijdperk belangrijke verbeteringen ondergaan.

LOUIS ROELANDT

Op 30 januari a.s. zal het precies 200 jaar geleden zijn dat Louis Roelandt geboren werd.

Graag herdenken wij deze figuur aan de hand van een artikel dat destijds verscheen in "Palmarès".

Met onze gebruikelijke dank aan Mevrouw Penen voor de toelating tot herpublicatie.

Het is een gemeenplaats geworden Roelandt de grootste architect te noemen die Gent in de 19de eeuw kende en het is een even versleten deuntje te verwijzen naar de Schouwburg, de Aula van de Universiteit en het Gerechtshof, zijn drie meest spektakulaire gewrochten.

Die lijst kunnen wij natuurlijk nog met een honderdtal andere belangrijke en minder opzienbarende werken aanvullen, doch uit dergelijke indrukwekkende opsomming zou enkel kunnen blijken dat Lodewijk Roelandt zich in zijn uitzonderlijk lange loopbaan, in de meeste opdrachten van de openbare besturen en van een gans stel partikulieren heeft mogen verheugen.

Om op de titel van Primus inter pares en van eerste bouwmeester van zijn tijd en van zijn generatie aanspraak te mogen maken, wordt echter meer vereist dan het voorleggen van een ganse palmars monumenten en gebouwen. Men moet daartoe het bewijs kunnen voorleggen, vooral aan de kritische blik van het nageslacht, dat men een paar treden hoger mocht klimmen dan zijn kollegas en dat men in zijn beroep een baanbreker is geweest, geen slaafse epigoon van de tijdsmaak.

Roelandt is ongetwijfeld de vruchtbaarste architect van zijn tijd geweest. Is hij tevens de beste, de veelzijdigste, de meest originele architect geweest? Zoveel vragen die ons inziens onbeantwoord zijn gebleven.

Hoe eigenaardig het ook moge voorkomen, het oeuvre van Roelandt heeft nooit het voorwerp uitgemaakt van een grondige studie. Uitzondering gemaakt voor de degelijke maar onuitgegeven licentiaatsverhandeling van Chantal Degels drie jaar geleden, beschikken wij slechts over zeer sommai-re studies als de "Notice sur L.J.A. Roelandt" van Gustave De Man in 1868, en "Lodewijk Roelandt" van Ladrière, in 1941. Al het overige is te halen uit tijdsdokumenten, brieven, algemene werken over architectuur, woordenboeken en enkele dagbladartikels, studies in dewelke men zelden het oeuvre van Roelandt heeft gesitueerd in het artistiek - sommigen zullen zeggen in het onartistiek - klimaat van de vorige eeuw, in haar business-mentaliteit, in het kader van de diktatuur die het utilitarisme toen in alle domeinen van het politiek, sociaal en kultuurleven uitoefende.

Roelandt behoort niet eens tot die personages uit het verleden die men

Portret van Louis Roelandt door Lieven De Winne. Foto Stadsarchief - Copyright A.C.L. Brussel.

moet demystifiëren, want hij is ons nog grotendeels onbekend en zijn ware gedaante, als mens, als esteet en als architect moet ons nog steeds worden veropenbaard.

Deze studie wil dan ook niet veel meer zijn dan een prognose die moet toelaten deze onbekende Roelandt wat dichter te benaderen.

Lodewijk Roelandt, het staat buiten kijf, heeft zijn stempel gedrukt op het Gentse stadsbeeld gedurende een halve eeuw, op een ogenblik dat tengevolge van de opkomst en de bloei van de textielnijverheid, de stad over de finantiële middelen beschikte om grote werken te laten uitvoeren en dat een kleine minderheid, met name de nijverheidsmiddens, schatrijk was geworden en kwaliteitswerk mocht bestellen, somptueuze herenhuizen kon laten optrekken. Overheden en partikulieren zaten echter geklemd in een bepaalde opvatting van kunst en architectuur. Geen periode heeft op dat vlak zo streng, scherp en onmeedogend haar eisen, normen en wetten gedikteerd als de 19de eeuw die, arm aan inspiratie, het akademisme en de neostijlen als enige maatstaven wou aanvaarden.

Zelden ook is de architectuur een zo trouw beeld geweest van een levensstijl als in die jaren : de architect had tot taak te doen uitschijnen dat zijn cliënt een prominent was, dat het gebouw een fortuin had gekost. Zo wilden het de rijke bourgeois en katoenbarons, zo wilden het ook de overheden.

Heeft Roelandt zich gedwee laten inlijven, heeft hij die wetten geëerbiedigd, gevolgd, zich de wil laten opdringen door zijn cliënteel of heeft hij te Gent en elders in het land een eigen stijl kunnen creëren en doen aanvaarden ?

Architecturale revolutie was toen ondenkbaar. Moest Roelandt het gedaan hebben, hij had zijn matten en zijn plannen mogen oprollen en naar een ander beroep mogen uitkijken.

Het antwoord moet, menen wij, gezocht worden in het sukses zelf dat Roelandt met zijn monumenten, paleizen en herenhuizen oogstte en bleef oogsten. Het bewijs te over dat Roelandt de algemene tendens van zijn tijd, de geest van de toenmalige architecturale begrippen trouw bleef, maar dat hij ook aan al zijn verwezenlijkingen een persoonlijk kachet, een eigen stempel, een originaliteit kon verlenen die ze van het werk, van het routine-werk van de gewone architecten onderscheidde.

Wanneer men zijn globaal oeuvre, zijn tientallen konstrukties over-schouwt, wanneer men nagaat hoe hij vanaf zijn prilste jeugd in een bepaalde kunstopiek werd grootgebracht, wanneer men weet hoe rotsvast zijn tijdgenoten geloofden in de artistieke dogmas, komt men tot de konklusie dat Lodewijk Roelandt, kind van zijn tijd en kind der goden, het maximum wist te halen uit een bouwstijl die hem als het ware door allerhande factoren werd opgedrongen, en dat zijn talent, zijn persoonlijkheid, zijn aangeboren zin voor het evenwichtige en het monumentale, hem hebben toegela-

ten in al zijn scheppingen leven te brengen daar waar de meesten slechts koude of doodse gewrochten hadden kunnen optrekken.

Roelandt is opgevreten van ambitie, niet van grootheidswaanzin maar van grootheidszin; het kleine interesseert hem niet, hij moet grote opdrachten uitvoeren, gebouwen die hem in de mogelijkheid stellen met horizontalen en vertikalen te vechten, te goochelen, gevels die hij met frontons, met zuilen kan versieren, woningen met ruime halls, trapzalen, salons.

Gans de 19de eeuw heeft de neostijlen gehuldigd, een zg. terugkeer tot de Oudheid, later een neoromaanse, een neobyzantijnse, een neogotische stijl. Om in dergelijk klimaat tot persoonlijke creaties te kunnen geraken, en dat vermocht een Roelandt, was meer nodig dan een degelijke opleiding, vakkennis en perfecte beheersing van de techniek en van de materie. Roelandt is geen Übermensch geweest, hij kwam regelrecht uit het wafelijzer van het neoklaccisme en zijn geloof in de terugkeer tot de Klassieke Oudheid was onwrikbaar. Dat heeft hem nochtans niet belet te streven naar bouwwerken die, qua opvatting en schikking, dienstig zouden zijn voor mensen van zijn tijd. Hij is het die met zijn gebouwen, Gent de moderne tijden heeft binnengeloodst. Als architect, als urbanist, heeft Roelandt afgebroken met het provincialisme en heeft hij alles in het werk gesteld om enkele pleinen en straten uit hun middeleeuws korset te bevrijden door open ruimten, brede toegangswegen te scheppen.

Zijn opdracht was telkens nuttige, praktische, funktionele gebouwen op te richten, die een welbepaalde bestemming hadden, die moesten beantwoorden aan de noodwendigheden van een dienst, een administratie, een instelling. Het is niet immer makkelijk voor openbare besturen te werken; Roelandt heeft zich steeds handig uit de slag getrokken, niets opgeofferd aan zijn wil een evenwichtig gebouw op te trekken dat zou opvallen door zijn gelukkige proporties, zijn monumentaliteit.

Zijn opdrachten waren zo verscheiden als talrijk : gerechtshoven, stadhuisen, kerken, stapelhuizen, schouwburgen, herenhuizen, stadspoorten, kantoorgebouwen : hij heeft ze allen onttrokken aan de banaliteit, aan de gestereotypeerde architectuur, aan de slaafse, koude toepassing van de heersende stijl.

Wat zou Gent geworden zijn zonder Roelandt, wat zou Roelandt geworden zijn zonder Gent ? Kan men ze wel scheiden in die halve eeuw tijdens dewelke zij als het ware aaneengegroeid leefden, elkanders spiegel en weerkaatsing waren ?

Zonder Roelandt zou men in die jaren te Gent ongetwijfeld evenveel hebben gebouwd doch de architecten, met allerhande opdrachten belast, hadden wellicht stipt de hen toevertrouwde taak uitgevoerd, volkomen onderworpen aan de mentaliteit, de smaak en de mode van de tijd.

Het waren zovele gebouwen geworden kenschetsend voor hun époque, maar die men na enkele tientallen jaren zonder al te veel wroeging zou hebben afgebroken.

Deze architecten zouden onvermijdelijk, omdat het met de zo talrijke opdrachten werkelijk niet anders kon, gehakt en gekapt hebben in het stadsbeeld van Gent om er de werven voor hun eigen gebouwen vrij te krijgen, doch het zou alles bijeen, een negatieve operatie zijn geworden, in die zin dat zij niets betekenisvol, geen architecturale verworvenheid voor het nageslacht in de plaats van hetgeen door hun toedoen ware verdwenen, hadden kunnen vestigen.

Zulks is niet eigen aan een bepaalde periode, alle tijdperken hebben meesters, baanbrekers en navolgers gekend. Voor een Bernard De Wilde, een David 't Kindt, een Jan-Baptist Simoens die hun tijd en hun tijdgenoten domineerden en die te onzent de Louis XV- of de Louis XVI-stijl tot zeer persoonlijke creaties verwerkten, hoeveel middelmatige bouwmeesters waarvan de naam verdween nog vooraleer hun werk de vergetelheid inging, omdat zij niet veel meer vermochten als epigonen dan flauwe afkooksels van een bepaalde stijl voort te brengen.

Roelandt integendeel heeft zich onmiddellijk kunnen opdringen. Hij had talent, hij had ambitie; hij heeft zich niet afgevraagd wat de bouwstijl van zijn tijd, het Klassicisme van en met hem zou doen, maar wat hij Roelandt, met die stijl zou verrichten, hoe hij hem zou kunnen kneden tot persoonlijke scheppingen. Hij was van het ras van de architecten die "iets meer" kunnen dan hun konfraters, die hun naam niet moeten beitelen in een gevelsteen, opdat men hun oeuvre zou herkennen, die op elk gewrocht de stempel van hun verbeelding en creativiteit drukken.

Roelandt heeft geenszins zijn tijd verloochend, integendeel hij heeft hem met geestdrift begroet, aanvaard, gedeeld. Grootgebracht in het nieuwe klimaat van geestelijke ontvoogding die zich na de Franse Omwenteling ontwikkelde en de geslotenheid van het Ancien Régime de rug toekeerde, heeft hij kordaat zijn ogen en zijn ideaal gericht naar de toekomst.

Ook voor hem had het mensdom definitief de bladzijde omgedraaid.

Er is van Roelandt geen woord, geen zin van spijt over hetgeen de XIXe eeuw aan artistieke en esthetische verworvenheden van het verleden had verworpen, en in dit opzicht heeft hij het gevoel, de zienswijze van zijn tijdgenoten ten volle gedeeld.

Roelandt is dan ook geen innovator geweest, geen avantgardist die een nieuwe bouwstijl in de baan bracht, wel de architect die te Gent, de stad die op economisch vlak in de eerste helft van de XIXe eeuw, de grootste sprong maakte, de architecturale principes van het Klassicisme een humaan aangezicht heeft gegeven.

Lodewijk Roelandt is te Gent de Lieven Bauwens geworden van de bouwkunst, de man die qua architectuur, openbare gebouwen, urbanisatie, de stad de moderne tijden heeft binnengeloodst, op het ogenblik dat de plotse bloei van de textielnijverheid Gent een reuzekans bood om een nieuw, briljant hoofdstuk van zijn geschiedenis aan te snijden.

Lieven Bauwens in de nijverheid, Jozef Van Crombrughe in de politiek, Lodewijk Roelandt in de architectuur, zijn de drie figuren die ten volle bewust zijn geweest van de nieuwe roeping van de Arteveldestad, maar alle drie waren totaal geïntegreerd in de denkbeelden van hun tijd; zij waren echter geen utopisten, geen dromers, wel mannen van de praktijk, van de daad, die wisten wat zij voor hun stad wilden en konden verwezenlijken. In het klimaat dat hem omringde en dat ook het zijne was, had Roelandt zich onmogelijk kunnen onttrekken aan de vigerende kunstnormen en, moest hij het gedaan hebben, het had meteen het einde van zijn loopbaan betekend.

De XIXe eeuw is op gebied van architectuur de armste eeuw uit de geschiedenis geweest : niemand zal het durven ontkennen. Zij heeft gewoonweg bouwvormen en bouwstijlen overgenomen, trachten aan te passen zonder een eigen stijl te kunnen creëren. Zij heeft vooral, na de Renaissance, een tweede terugkeer gewaagd naar de Klassieke Oudheid, naar de Griekse en Romeinse tempels, doch ditmaal zonder die humanistische gedachte die de Renaissance kenmerkte.

In dergelijke omstandigheden hebben enkel de knapste architecten het tot harmonische en persoonlijke gebouwen kunnen brengen : Chalgrin, Percier, Fontaine in Frankrijk, Carlo di Rossi in Rusland, Schinkel en Klenze in Duitsland, Lodewijk Roelandt te onzent.

Prijs van Rome in 1811, wordt hij om zijn rijke begaafdheid en dynamisme stadsbouwmeester op 32-jarige ouderdom benoemd, en het jaar daarop, in 1819, realiseert de ambitieuze, jonge architect een meesterwerk met zijn Aula voor de door koning Willem gestichte Universiteit, volledig opgevat naar de principes van de Klassieke Oudheid, maar als ensemble en gezien haar bestemming een wonder van evenwicht, van volmaakte proporties, van sobere harmonie van lijnen en volumes.

Het gebouw, de hall, de Aulazaal zijn klassiek van inspiratie en decor, doch Roelandt brengt leven daar waar een ander slechts een koud effect, een doodse atmosfeer had kunnen bekomen.

De Bast heeft het zeer juist uitgedrukt : “constructions remarquables par la correction des plans, l’intelligence des distributions, l’élégance des formes”.

In zijn lange carrière die triomfantelijk werd ingezet met de Aula en slechts eindigde met zijn dood in 1864, heeft hij de mooiste en soms ook de zwaarste opdrachten mogen of moeten uitvoeren : telkens hij volle vrijheid kreeg en zich mocht uitleven in het werk, werd het een sukses, welke ook de technische moeilijkheden mochten zijn.

Voor het Gerechtsgebouw beschikte hij over een droomwerf, een open ruimte die zijn monument langs de vier zijden liet ademen; ook voor het Casino mocht hij over een zeer uitgestrekte breedte en recul beschikken en kon hij een gebouw concipiëren dat tegelijk indrukwekkend, grandioos en

elegant was, passend in het decor van een park, bestemd voor feesten, ontvangsten en tentoonstellingen.

Voor de Maatschappij La Concorde heeft hij een speciale atmosfeer, gewild door de leden en de tijdsgeest, kunnen scheppen; voor zijn Grote Schouwburg stond hij, qua ruimte, qua straatbeeld, in een onmogelijke situatie en toch is hij erin geslaagd zijn stempel op zijn oeuvre te drukken, het functioneel en fascinerend in te richten.

Indien hij het niet kon bolwerken een middeleeuws gebouw te voltooiën, nl. met zijn ijzeren kap van het Belfort, die een mislukking werd, en heeft men hem soms veroordeeld om zijn Sint-Annakerk, die alles bijeen toch verknoeid werd door wijzigingen die men aan zijn plannen bracht, moet iedereen erkennen, ook vandaag meer dan een eeuw na zijn dood, dat hij in een tijdperk van verval en plagiaat, de enige is geweest die architecturaal en esthetisch blijvend werk heeft kunnen verrichten.

DE RIJKSWACHTERS KAZERNE IN DE RIDDER- STRAAT *

Tussen nonnen en rijkswachters ligt wel een hemelsbreed verschil. Dat beiden echter genoeg kunnen nemen met de zelfde behuizing bewijst de kazerne in de Ridderstraat.

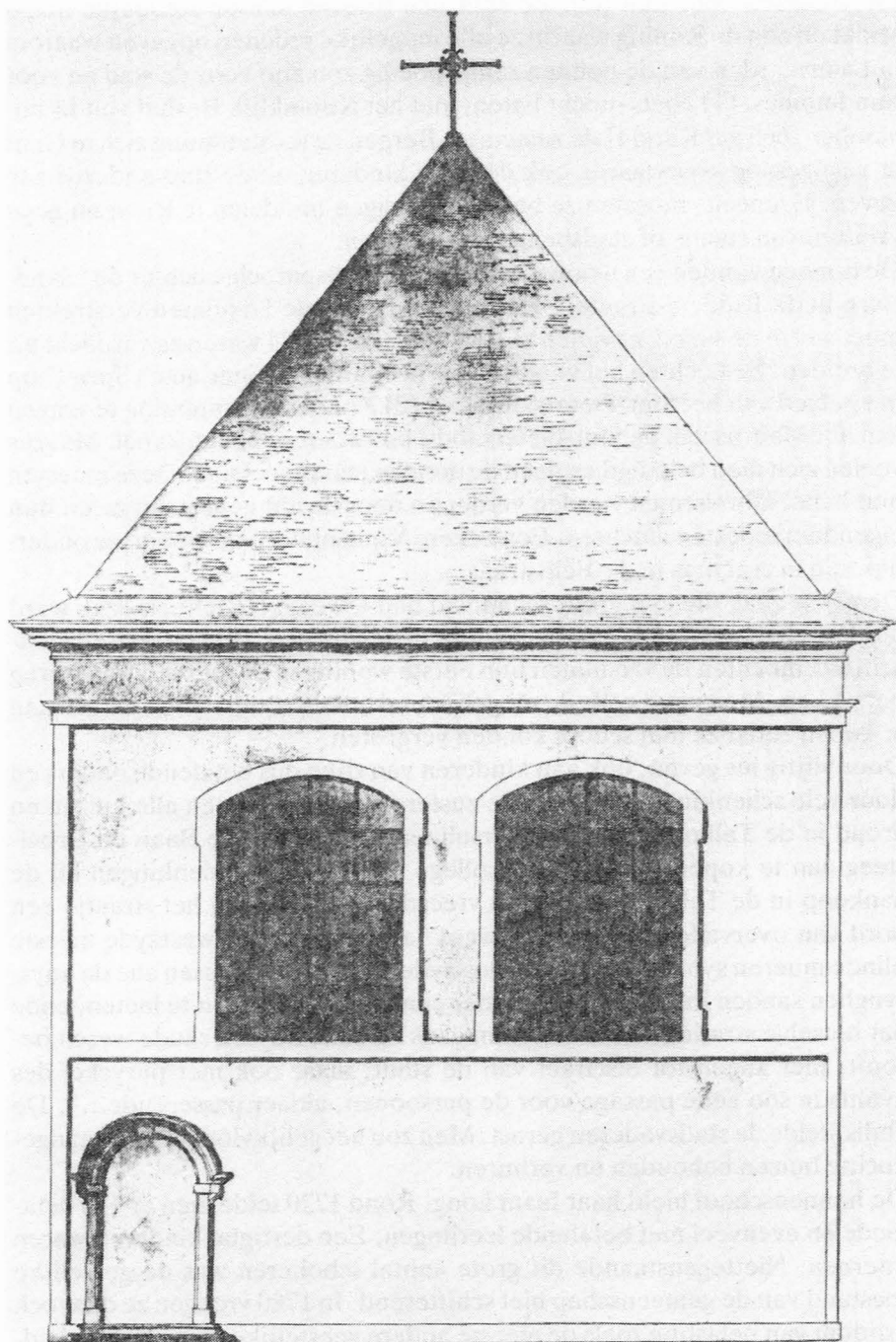
Een religieuze orde van Ursulinen gesticht in Frankrijk rond 1611, nam zo een snelle uitbreiding dat ze reeds een tiental jaren later verschillende huizen bezat waaronder één te Luik en één te Bergen. Het klooster van Luik leed hoogstwaarschijnlijk aan overbevolking want de zusters lieten het oog vallen op Gent om te zien “offer geen middel en was om eenighe Religieusen van aldaer hier te stichten ende te resideren”. Daar de stad op het einde van de 16e eeuw, na het Calvinistisch bewind, een ware overrompeling van religieuze orden van beider kunne gekend had werden de Ursulinen door de gemeenteraad geweigerd.

Enkele jaren later in 1664, deden de nonnen van het klooster in Bergen een nieuwe poging. Deze waren echter slimmer dan hun Luikse zusters en richtten het verzoekschrift rechtstreeks aan de landsregering. Ze beloofden de jeugd van de stad te zullen onderrichten in de kristelijke leer, in het lezen en schrijven en in de Franse taal.

Op 16 oktober 1664 werd de stadsraad vanuit Brussel op de hoogte gebracht van het verzoek. Grote paniek onder de 26 vrije leraren in de stad

---

* Het eerste artikel in deze reeks verscheen in “Ghendsche Tydinghen” 1985 - Nr. 4.

Afb. 1. Voorgevel van het nieuwe kerkje. Atlas Goetghebuer. S.A.G.

die vreesden voor hun job. Ze stuurden brieven aan de stedelijke magistraat en aan de Koning waarin ze alle mogelijke redenen opgaven waarom het aanvaarden van de nonnen rampspoedig zou zijn voor de stad en voor hun families. (1) Niets mocht baten; met het Koninklijk Besluit van 18 november 1665 gaf Karel II de zusters uit Bergen de toestemming zich te Gent te vestigen op voorwaarde ook de arme kinderen uit de stad onderwijs te geven. Eveneens moesten ze beloven op eigen middelen te leven en geen vrijdom van staats- of stadsbelasting te vragen.

De nonnen vonden een woonst op de Sint-Jacobsparochie achter de “Sand-Berg in de Ridders-straete”. Het onderwijs dat de Ursulinen verstrekten moet wel in de smaak gevallen zijn want reeds in 1674 waren ze verplicht uit te breiden. Ze kochten het voormalige “hof van Mortaigne aen ’t Spriet” op het gebied van het Sint-Pietersklooster. (2) Zonder toestemming te vragen aan abt Maurus van de Sint-Pietersabdij bouwden ze er een kapel. Maurus voelde zich diep beledigd en deed de nonnen een proces aan. Deze moesten hun kapel afbreken en werden verder zo door de abt gepest dat ze uit hun eigendom moesten vluchten. Een zekere Vincent de Waele bood ze onderdak aan in zijn huis in de Veldstraat.

De ganse zaak die een groot schandaal had teweeggebracht en druk werd besproken moest worden beslecht door de schepenen. Bij akte van 20 januari 1695 mochten de Ursulinen hun eerste woning in de Ridderstraat terug betrekken. Men vond zelfs de mogelijkheid enkele aanpalende huizen aan te kopen zodat ze hun school konden vergroten.

Door vlijtig les geven, ook aan kinderen van rijke dus betalende ouders en door vele schenkingen kwamen de zusters ertoe een na een alle huizen en grond in de Talboomstraat (nu Ursulinenstraat) en in de Baai- en Erpelsteeg aan te kopen. Het schepencollege had wel zijn bedenkingen bij de aankoop in de Talboomstraat. Ze vreesden namelijk dat het straatje een oord van overvallen zou worden want “alwaer lancx de westzyde meeste blinde mueren syn, oock lancx de oostsyde de selve religieusen alle de huysynghen sauden incorporeren, sonder eenighe woonsteden te laeten, ende dat hetselve stratien indier voughen gans van alle huysen saude wesen be-rooft, niet alleen tot disciraet van de stadt, maar ook met peryckel des avonts in soo eene passage voor de persoonen, aldaer passerende...”. De abdis stelde de stadsvaderen gerust. Men zou het gelijkvloers van de aangekochte huizen behouden en verhuren.

De nonnenschool hield haar faam hoog. Rond 1720 telde men er 150 betalende en evenveel niet betalende leerlingen. Een dertigtal kinderen waren internen. Niettegenstaande dit grote aantal scholieren was de geldelijke toestand van de gemeenschap niet schitterend. In 1780 vroegen ze dan toch vrijdom van belasting zoals de meeste andere geestelijke congregaties hadden “welcke niet zoo veel nut stichtten als zij”. De magistraat over dit verzoek geraadpleegd, zong de lof van de gemeenschap en gaf een zeer gunstig advies. (3)

BERIGT.

AENBESTEDING OP VERMINDERING

Der leveringen en handgedaet voor de herstelling en gedeeltelyke herbouwing van de Kaserne der Koninglyke Marechaussée te GEND.

BURGEMEESTER EN SCHEPENEN DER STAD GEND verwittigen het publiek dat de biedingen voor de aenneëming der leveringen en handgedaet voor de te doene werken in de Kaserne der Marechaussée binnen deze Stad, zullen aenveerd worden in de eerste Afdeeling der Komptooeren van de Regering, tot den 15 dezer maend, ten elf uren 's morgens. Naer dit tydstip zullen geene biedings-biljetten meer aengecomen worden.

Deze werken zyn, by het bestek, begroot tot somme van . . . 17,020 guld. nederlands.

De biedings-biljetten zullen voor opschrift draegen: *Bieding voor de aenneëming der te doene werken in de Kaserne van de Marechaussée.* Zy zullen moeten gescheeden zyn op zegel, en inhouden, boven de verbintenissen van zig te schikken een den cahier van lasten, de geene van te voltrekken, op eene bepaelden prys, de werken vermeld in den gezeijden cahier en in 't bestek.

Den cahier van lasten en bespreken, hoogte-meting, doormaten, grond-teekeningen en bestek, goedgekeurd door de wettige Overheyd, zyn herustende in de bovengemelde Afdeeling, alwaer een ieder ter kennis kan van neemen, alle dagen (de Zon- en Feest-dagen uytgenomen), van negen uren 's morgens tot 's middags, en van twee tot vyf uren naer-middag.

Gedaenten Stadhuuze van Gend, den 1 July 1820.

Burgemeester en Schepenen voorzeyd,
Gez. PH. PIERS DE RAVESCHOOT.
Op havel, den Secretaris, **ROTHIER.**

De opening der biedings-biljetten zal plaats hebben Zaterdag 15 July 1820, ten elf uren 's morgens, ten Stadhuuze.

LES BOURGUEMAITRE ET ECHEVINS DE LA VILLE DE GAND informent le public que les soumissions pour l'entreprise des fournitures et main d'œuvres à faire pour les travaux à exécuter dans la Caserne de la Marechaussée en cette Ville, seront reçues à la première Division des Bureaux de la Régence, jusqu'au 15 de ce mois, à onze heures du matin précises. Ce délai expiré aucune soumission ne sera plus admise.

Ces travaux sont évalués, par le devis estimatif, à la somme de . . . 17,020 flor. des Pays Bas.

Les soumissions porteront pour suscription: *Soumission pour l'entreprise des travaux à exécuter dans la Caserne de la Marechaussée.* Elles devront être écrites sur timbre, et contenir, outre l'obligation de se conformer au cahier des charges, celle d'exécuter à un prix fixe les travaux spécifiés aux dits cahier et devis.

Les cahier de charges et conditions, élévation, profil, plans, détails et devis estimatifs, approuvés par l'Autorité compétente, sont déposés à la Division susdite, où chacun peut en prendre connaissance tous les jours (les Dimanches et Fêtes exceptés), depuis neuf heures du matin jusqu'à midi et depuis deux jusqu'à cinq heures de relevée.

Fait à l'Hôtel-de-ville de Gand, le 1 Juillet 1820.

Les Bourguemaitre et Echevins susdits,
Signé Pa. PIERS DE RAVESCHOOT.
Par ordonnance, le Secrétaire, **ROTHIER.**

L'ouverture des soumissions aura lieu Samedi 15 Juillet 1820, à onze heures du matin, à l'Hôtel-de-ville.

MODEL DER BIEDINGS-BILLETEN.

Den onderschreeven (te stellen de naam, voornaem en beroep) woonende tot . . . provincie . . . verland en onderwerpt zig aan te neemen de te doene werken in de Kaserne der Marechaussée, begrepen in het berigt van Burgemeester en Schepenen der stad Gend, voor de somme van . . . (in alle letters) nederlandsche guldens.

By verland en onderwerpt zig daerboven sijnlyk te verrullen de voorwaerden en bepalingen vastgesteld by den cahier van lasten, waer van by verklaerd volkomen kennis te hebben. Gend den . . . July 1820.

Tot GEND, by G. J. FERNAND, Stads-drukker, op de goude Leeuw Pleets.

Door bestendig geldgebrek was het de kloosterlingen ook onmogelijk hun armzalig ingerichte kapel te vernieuwen. Ze moesten cent op cent leggen vooraleer ze eindelijk in 1754 op de hoek van de Ridderstraat en de Baai-steeg een kerkje konden laten oprichten. (Afb 1)

Meer en meer arme leerlingen kwamen de lessen volgen, men kreeg een nijpend gebrek aan plaats. De stad drong er bij de nationale regering op aan de religieuzen ruimere leslokalen ter beschikking te stellen. Ze toonde aan dat door de krappe behuizing verschillende welstellende families uit Gent hun kinderen naar de veel modernere kostscholen in Frankrijk stuurden. (4)

Met de dekreten van 18 maart en 24 april 1783 schafte Jozef II heel wat kloosters af. Meestal ging het om contemplatieve orden. (5) De Ursulinen werden als nuttig beschouwd en kregen de beschikking over de gebouwen van het afgeschafte klooster van Galilee in de Hoog- en Holstraat (schuin over de huidige Dominicanenkerk). Het beluik in de Ridderstraat verviel onder staatsdomein in 1786.

Nog hetzelfde jaar kreeg de stad de toelating het oude klooster te gebruiken als wachthuis voor de vier hoofdgilden. Tijdens de Brabantse Omwenteling kende men een gedeelte der lokalen toe aan het "Korps Vrijwillige Ruiters". Dit korps uit 120 manschappen bestaande richtte er zijn hoofdwacht in. De rest van de plaatsen gebruikte men als logement voor voorbijtrekkende troepen. Bij de terugkeer der Oostenrijkers namen de "Stads-waekende mannen" er hun intrek.

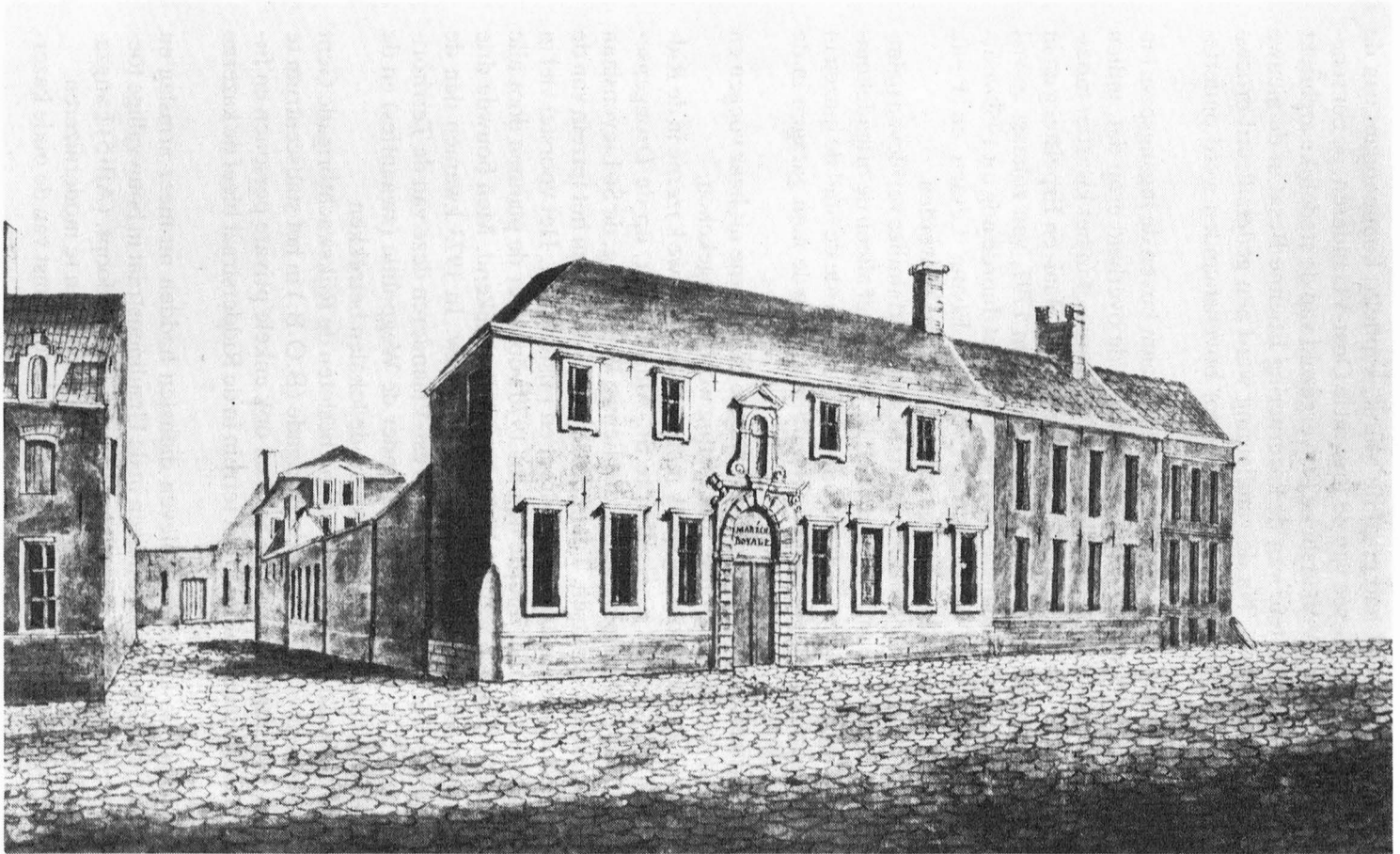
Op 13 januari 1797 verkocht de Staat een groot stuk van het pand gelegen langs de Ursulinenstraat. (6) Een voorwaarde bij de verkoop was de Baai-steeg, ook Nagelstraatje genoemd, te verbreden. De kopers veranderden de gebouwen in woonhuizen die werden verhuurd.

Tijdens het Frans Bewind namen de ordediensten een grote uitbreiding. Ook de Gentse "Gendarmerie" zocht een ruimere behuizing. In 1806 kregen ze de toestemming hun intrek te nemen in de overblijvende ruimten van het Ursulinenklooster. Het ganse complex had zeer geleden onder de bezetting van de verschillende groepen militairen. De hoogstnodige herstellingen werden uitgevoerd. Het was eerst in 1820, onder de Hollanders, dat men de aanpassing aan de noden van de gerechtelijke dienst grondig aanvatte.

Het bestek "voor de aenneming der leveringen en handgedaet voor de te doene werken in de kaserne der Maréchaussée binnen de stad..." werd begroot op 17.020 gulden. (Afb 2) Zeven aannemers deden een bod tussen 16.079 en 13.396 gulden. Het was André Van Den Abeele, bouwmeester uit Gent die de toewijzing kreeg.

De werken begonnen in augustus 1820 en duurden een vol jaar. Alles werd afgebroken en nieuw gebouwd. Alleen de buitenmuur met hoofdingangspoort in de Ridderstraat bleef behouden. (Afb 3)

Afb. 3. Vernieuwde kazerne 1821. Het huis met mansardedak, achter de kazerne behoort toe aan het klooster Kindheid Jesu. (Atlas Goetghebuer S.A.G.)

Op 7 september 1821 had graaf de Murat, kapitein, kommandant van de compagnie Maréchaussée van de Provincie Oost-Vlaanderen, de eer schepen Charles Kervijn Volkersbeke (7) vergezeld van de stedelijke architect De Broe en de directeur van de kazernering Etienne Besat in de nieuwe kazerne te ontvangen. Na de rondleiding werd een gedetailleerd proces-verbaal van overname opgesteld dat door bovenstaanden werd ondertekend. (7)

Na de omwenteling in 1830 veranderde de naam boven de ingangspoort in "Gendarmerie Nationale". In die tijd stond de overheid erop dat, indien mogelijk, de rijkswachtersgezinnen in de kazerne of in het kwartier moesten wonen. Om die reden werden de huizen in de Baai- en Erpelsteeg en in de Ursulinenstraat, gebouwd na de verkoop in 1797, van zohaast ze vrij kwamen door de Stad of Staat teruggekocht. Het duurde nog tot 1959 vooraleer alle woningen waren teruggewonnen. Elvina Leysen en Paula Verstraeten waren de laatste eigenaars die onteigend werden.

De andere twaalf woonhuizen waarin rijkswachterfamilies verbleven palmde men één voor één in voor de dienst. In 1958 bleef alleen de brigadecommandant nog in de kazerne wonen. In 1962 verklaarde de Stad de huizen in de Erpelsteeg tot krotwoningen. Na afbraak bouwde men garagen in de plaats. (Afb 4)

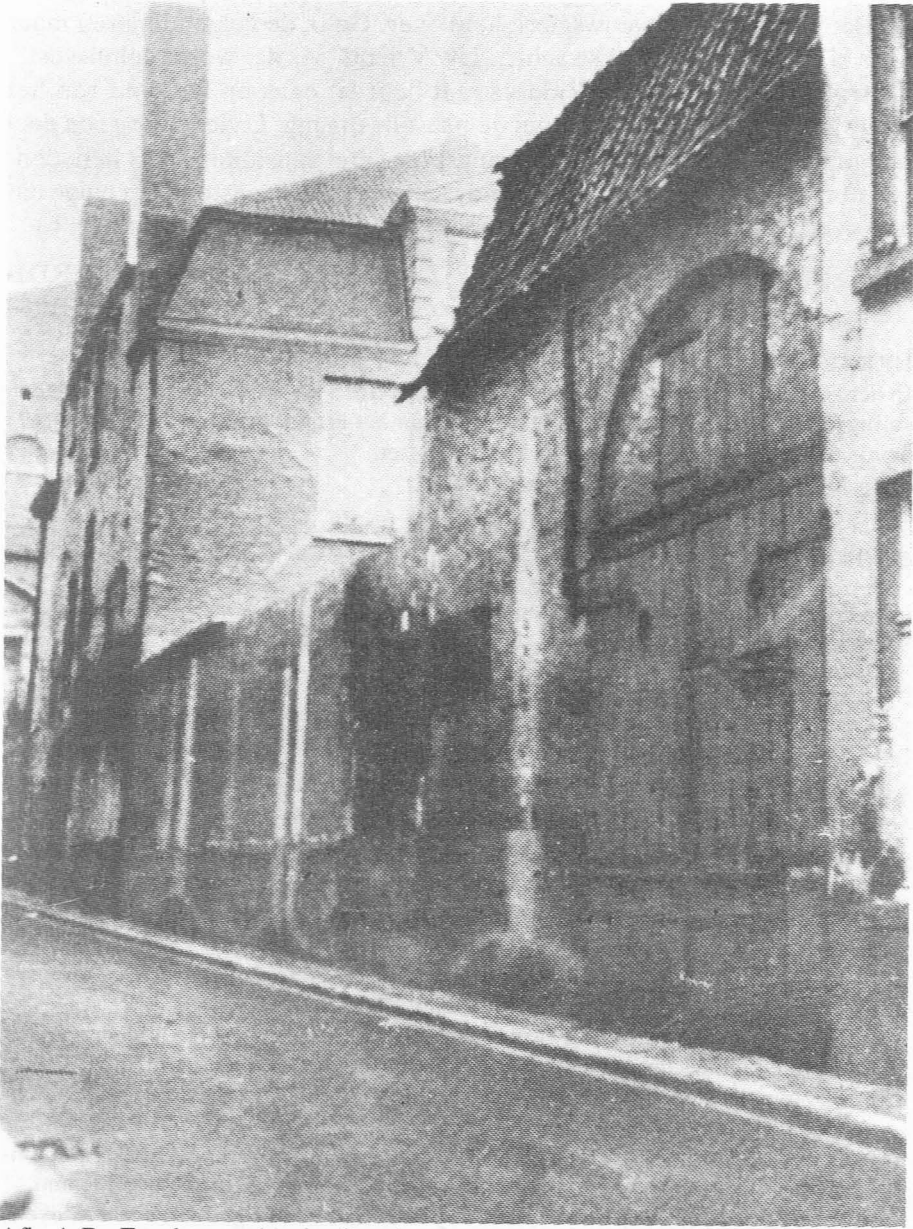
Niettegenstaande alle aanpassingen barstte de kazerne uit haar voegen en moest naar nieuwe of grotere huisvesting worden uitgekeken.

Reeds vóór de laatste oorlog sprak men over een nieuwe kazerne in de Ridderstraat zelf, op het Koersplein te St.-Amandsberg, op de Drongensesteenweg, op de Martelaarslaan, de Nieuwe Wandeling, de St-Lievenslaan en op nog andere plaatsen. Tot in 1964 gedacht werd aan het terrein van de 1e Mobile Groep aan de Groendreef en Lijsterstraat. Het voorstel viel in goede aarde maar het duurde nog tot 1970 vooraleer de plannen door alle ministeriële diensten waren goedgekeurd en getekend. Men bouwde drie jaar aan het zeven verdiepingen hoge gebouw. In 1973 kwamen dan de diensten van het Gebied Oost- en West-Vlaanderen deze van de Territoriale Groep Oost-Vlaanderen, waaronder de Wegpolitie (zwaantjes) en de diensten Multanova en Verkeerspark de lokalen betrekken.

Ondertussen had men van hogerhand besloten de Rijkswachterbrigade Gent en de diensten van de Opsporingsbrigade (B.O.B.) in het stadscentrum te houden. Niettegenstaande de Stad en ook enkele private personen en firmas geïnteresseerd waren in het terrein in de Ridderstraat bleef de kazerne bestaan.

De in het oude kwartier gebleven diensten hadden nu meer armslag en richtten zich ruimer in. De huizen in de Ursulinenstraat in bouwvallige toestand en nu overbodig geworden werden in 1977 gesloopt. (Afb 5) Langzamerhand is men nu bezig de overgebleven gebouwen te modernizeren.

U wil hoogstwaarschijnlijk nog weten hoe de toekomst van de oude kazer-

Afb. 4. De Erpelsteeg vóór de afbraak.

ne eruit ziet ? Er zijn volgens onze inlichtingen nog enkele veranderingen te verwachten; aanpassing van de lokalen aan de moderne tijd. Afbraak van de muur langs de Erpelsteeg die de Stad wil verbreden tot 6 meter. Overbrenging van de hoofdingang naar de Ursulinenstraat. Andere veranderingen laten we aan uw nieuwsgierigheid over. Ga in de volgende jaren maar eens kijken hoe “De Rijkswacht... Uw Vriend” verder wordt gehuisvest. Terwijl U dan toch in de Ridderstraat bent let eens op het eind van het nieuwgebouwde bakstenen muurtje naast de ingang. U ziet er nog een deel der geblokte omlijsting van de ingangspoort met aansluitend vier benedenvensters (waaronder de tweede blind) en twee bovenvensters, het enige dat nog overblijft van het oude Ursulinenklooster uit de 17e eeuw. (Afb. 6)

Roger VAN AERDE
1984

ERRATUM

In het artikel over de Kazerne op de Kattenberg (Gh. Tyd. 1985 - Nr. 5 - p. 273) is een spijtige vergissing geslopen. Op de 4e regel van het artikel staat : “Op 23 april 1677 werd Gent, nog maar eens, door de Fransen bezet.

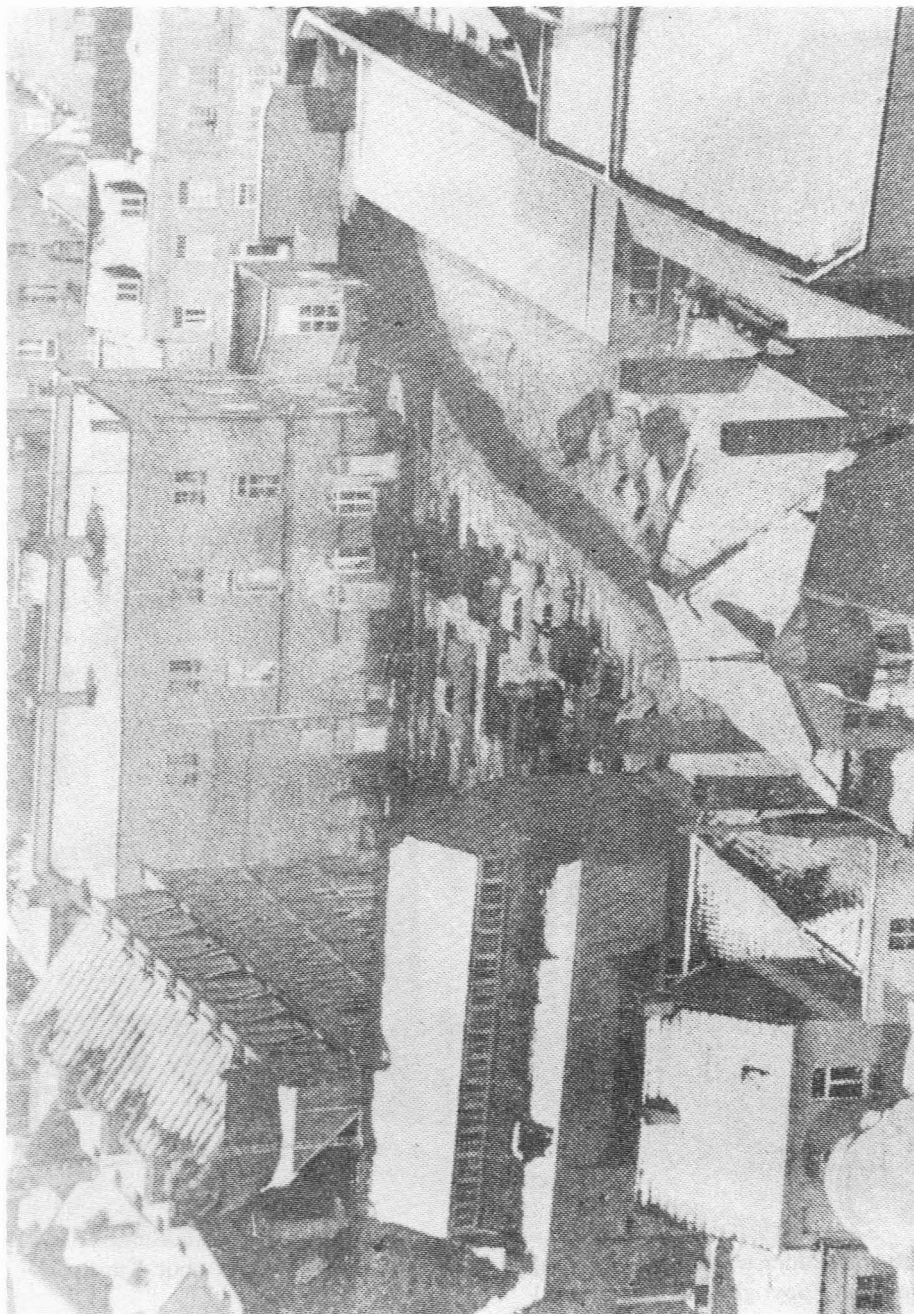
Dit is fout, de datum moet zijn : **9 maart 1678**.

BRONNEN

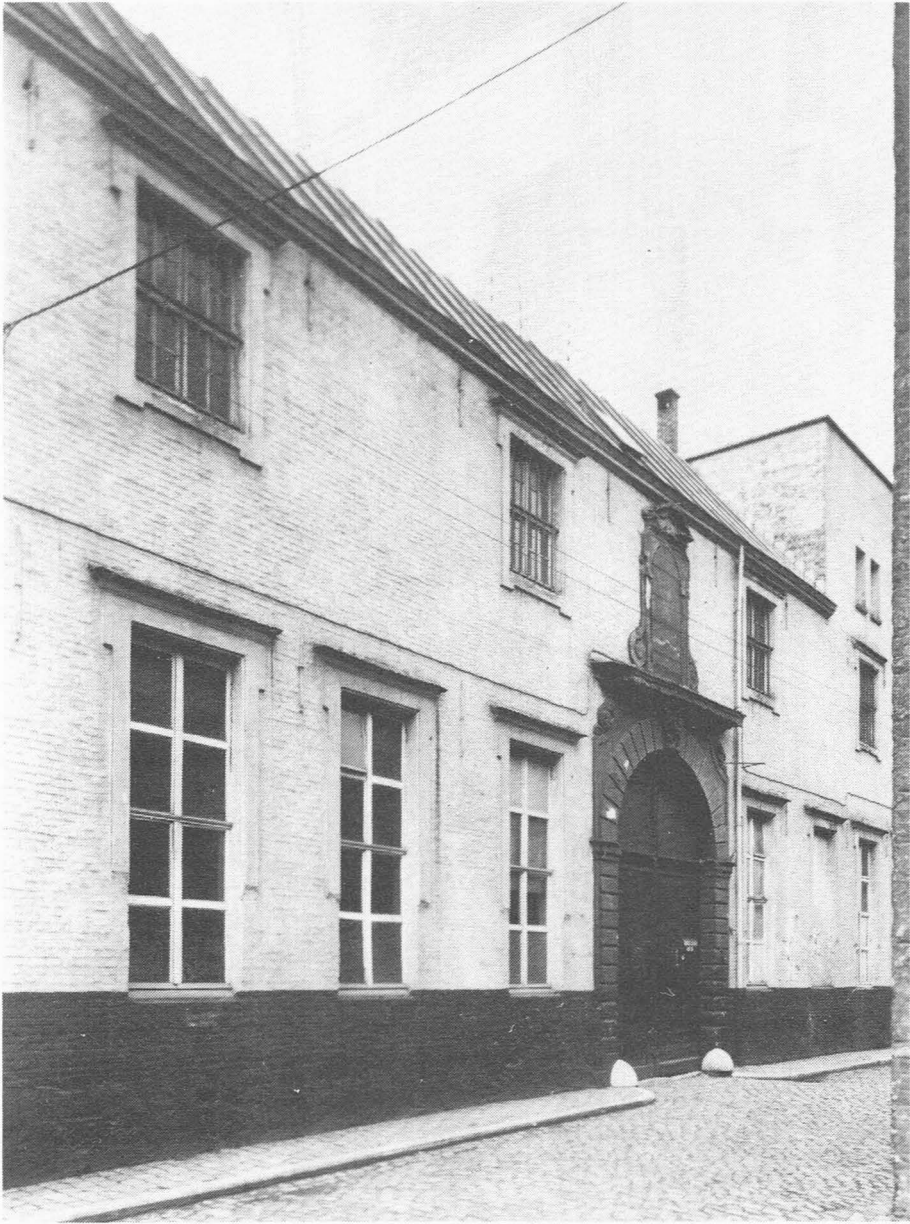
- De Potter F : Gent van den oudsten tijd tot heden. Deel V, vanaf blz. 557.
- Diericx Ch : Mémoires sur la ville de Gand. Tome II, vanaf blz 602.
- Destanberg D : Gent onder Jozef II, 1780-1792. -1910-
- Fris V : De oude straatnamen van Gent. -1925-
- SAG : Notas van Van Werveke Nr. 534.
- SAG : Goetghebuer F 102.D 57.
- Eigen documentatie.

NOTEN

- (1) : De Busscher E : Juste Billet Chroniqueur Gantois au XVIIe siècle. Blz. 178; “Les Ursulines à Gand”. -1873-
- (2) : t'Spriet op het einde van de Nieuwstraat (nu St.-Pietersnieuwstraat)
- (3) : De Potter F : Second cartulaire de Gand. Blz. 346. -1889-
- (4) : Frans De Potter meent dat deze omstandigheid er veel heeft toe bijgedragen om in rijke families de minachting voor hun moedertaal te doen ontkiemen.
- (5) : Contemplatieve of beschouwende orden; geestelijke gemeenschappen die alleenlijk de aanbidding of boetedoening beogen.
- (6) : Gazette van 13 januari 1797 (24 nivôse an V) : Worden verkocht in de Talboomstraat “Le reste du bâtiment des Ursulines consistant en une cour contenant 41 verge (±600 m2) 16 places en bas, 10 places en haut et 4 greniers.” aan citoyens Daneels en Coquin, op dit ogenblik verpacht aan François Haesaert.
- (7) : Het P.V. vind men in het Stadsarchief onder “modern dossier F 151”. We hebben de verkeerd geschreven naam van de toenmalige schepen Kervijn de Volkaersbeke behouden zoals hij in het P.V. voorkomt.

Afb. 5. Luchtfoto van het kwartier vóór 1976.

Afb. 6. Ridderstraat; oude ingangspoort. (Foto : Kon. Instituut voor Kunstpatrimonium. Copyright A.C.L. Brussel.)

DE FEESTEN VAN DE 75ste VERJARING VAN DE BELGISCHE ONAFHANKELIJKHEID TE GENT

Zoals in alle provinciehoofdplaatsen werd ook te Gent de 75ste verjaring van de Belgische Onafhankelijkheid gevierd. Gent telde in 1829, 77.568 inwoners. In 1904 bedroeg dit aantal 153.741, dus bijna verdubbeld. De begroting van de stad Gent bedroeg ongeveer 1.315.400 FR in 1830. Voor 1905 waren in totaal 10.345.568,50 FR als uitgaven voorzien. Ter voorbereiding van de feesten werden acht komitees opgericht.

Het feest begon op zondag 18 juni 1905 met een Te Deum in de Sint-Baafs-kathedraal. Vele straten, pleinen en huizen waren prachtig versierd : het Koophandelsplein, het koffiehuis Het Haasje, lokaal van l'Avenir Horticole, het huis van burgemeester Braun, het gerechtshof, de Nederkouter, aan de Spriet ter Pompe (begin Kortrijksestraat) was een grote erepoort gebouwd; verder waren nog versierd de Sint-Pietersnieuwstraat, de Vlaanderenstraat, de Lange Munt, de Reep, de Wijngaardbrug (aan het bisdom, nu verdwenen), in de Brabantdam stonden vier obeliskken. Vernoemen we nog de Lammerstraat, de Zonnestraat, de Korte Dagsteeg, een triomfboog in de Van de Veldestraat, het Steendam, het Gouden Leeuwplein, de voorgevel van het nieuwe cirkus, de Club des Nobles. Op sommige plaatsen waren aan de lantaarnpalen palmladeren bevestigd en over de lantarens was het rozekleurig gaas gespannen. Tijdens de nacht van zaterdag op zondag brak een hevig onweer los boven Gent, waardoor heel wat schade was aangericht aan de versieringen; de schade werd reeds 's morgens vroeg hersteld. Het Te Deum werd gezongen door de bisschop Stillemans. De Gregoriaanse zang werd uitgevoerd door een koor van vijftig seminaristen. De middenbeuk van de kathedraal was aan de overheden voorbehouden en door een rij linietroepen afgezet. Ongeveer honderd vaandels namen plaats aan de voet van het koor. Het is onmogelijk al de aanwezigen te vermelden; we vernoemen enkel de gouverneur baron R. de Kerckhove-d'Exaerde, vele burgemeesters en schepenen, het gerecht, universiteitsprofessoren, leden van de Bestendige Deputatie, senators en volksvertegenwoordigers. Op te merken is wel, dat drie oudstrijders van 1830 in hun tenue van 1830 aanwezig waren, nl. Jaak Janssens van Winkel-Sint-Kruis, Pierseaux van Gent en Reihl van Sint-Niklaas. Waren nog aanwezig : katholieke gemeenteraadsleden, de staf en officieren van het leger, het konsulaire korps, een aantal vrederechters.

Reeds van voor de middag was aan het station een grote menigte samschool. De hoofdkommissaris verzekerde de ordedienst. Van rond een uur hadden op het plein voor het station plaatsgenomen : een half eskadron jagers te paard van de burgerwacht en een afdeling lansiers. De plantendienst van de stad Gent had het station in een tuin omgetoverd. Onder de

aanwezig, die de koninklijke trein opwachtten vernoemen we de provincie-gouverneur, de burgemeester Em. Braun en generaals. Twee compagnies van het eerste linieregiment en de schutterij van de burgerwacht waren op het perron opgesteld.

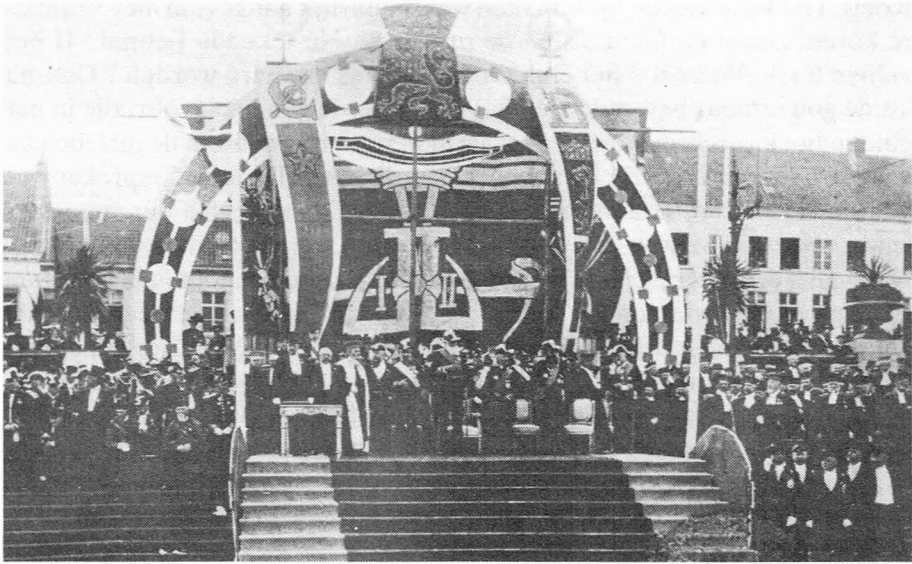
De koninklijke trein stoomde om 1 uur 30 het station binnen. Koning Leopold II was in tenue van luitenant-generaal. Twee muziekkorpsen speelden de Brabançonne, terwijl de trommels roffelden en de klaroenen schalden. Leopold II was vergezeld door graaf de Smet de Naeyer, hoofd van de kabinetsraad, van de Trooz, minister van Binnenlandse Zaken en van hogere officieren. Na de voorstelling van de overheden nam de koning de troepen in ogenschouw en stapte daarna in zijn Berline. De jagers te paard van de burgerwacht maakten de voorhoede uit; voorop reden twee wachters met een revolver in de hand. Toch zonderling. Het enthousiasme bij een deel van de bevolking is onbetwistbaar, maar het enthousiasme van de verslaggever stemt tot nadenken. Daarom heb ik de krant Vooruit geraadpleegd; de krant Het Volk jaargang 1905 ontbreekt in de B.R.U.G. De krant Vooruit schrijft, dat de arbeiders maar een feestdag kennen : het feest van de arbeid. Verder lezen we : “De rest van het publiek riep hier en daar wel, maar veel overtuiging was er niet. De kinderen van de katholieke scholen, hier en daar opgesteld, riepen op kommando en op maat Vive le roi !”. De krant Vooruit spreekt dus niet van incidenten. Wel maakt de krant nog deze bemerking : “Er is volmaakte overeenkomst van gedachte tussen geldkoffer, kerk en troon”.

Bij een vorig bezoek van koning Leopold II aan Gent was het alleszins er anders aan toegegaan : aan het Zuidstation stond een massa arbeiders, die het volgend lied zongen :

Al op dek,
Voet bij stek.
Leve de Gentenaren,
Leve de koene scharen.
Wie het hart nog leeft,
En als men ons het algemeen stemrecht niet geeft,
We zullen Leopold zijn hoofd afwringen
Leve de algemene werkstakingen.

Tijdens het onderhoud op 11 november 1918 te Loppem tussen koning Albert en E. Anseele en Paul Emile Janson verklaarde koning Albert, dat het algemeen enkelvoudig stemrecht zou ingevoerd worden en de Gentse universiteit zou vernederlandst worden. Men kon toch moeilijk aan de oudstrijders van 1914-1918 het enkelvoudig stemrecht weigeren. Nog voor de nieuwe stemwet werd gestemd, werd het principe van het algemeen enkelvoudig stemrecht toegepast bij de verkiezingen van 16 november 1919. De vernederlandsing van de Gentse universiteit zou pas in 1930 tot stand komen, met als eerste Vlaamse rektor August Vermeylen. Wel werd de Gent-

Vaderlandsch feest op het St.-Pietersplein - 18 juni 1905.

se universiteit in 1923 tweetalig, maar de zogenaamde Nolf-barak kon niemand bevredigen.

Keren we nu terug naar ons verhaal. De koning met zijn gevolg reed langs de Vlaanderenstraat, de Brabantdam, de Korte Dagsteeg, de Walpoortstraat en de Sint-Pietersnieuwstraat.

Voor de stenen trap was een verhoog opgetimmerd, bestemd voor de koninklijke tribune. Op dat verhoog was plaats voor 4000 personen. Recht over de tribune was een ander verhoog, bestemd voor de dames van de overheden. Voor de kazerne was een derde verhoog, bestemd voor de zangers en het orkest.

Aan de Sint-Pietersnieuwstraat was een grote erepoort. Langs de kant van de Kunstlaan was een tweede erepoort. Alles was versierd met vlaggen, planten en bloemen. Op het plein stonden twee kompagnies van het 2e linieregiment, boven op de trappen stond nog een detachement. De drie oudstrijders van 1830 werden per koets rond het plein gevoerd en namen daarna plaats op het verhoog van de koning. De verenigde muziekkorpsen van het leger speelden "Hulde aan Conscience" getoondicht door de Gentenaar H. Waelput. Daarna volgde een optocht van talrijke maatschappijen uit de provincie, met hun vlag voorop. In die optocht werd vooral toegejuicht de afdeling van de weeskinderen, die voorafgegaan door hun muziekkorps, als kleine soldaatjes het plein opstapten. Tijdens de optocht werd door de muziekkorpsen de Zegemars uitgevoerd. De Melomanen met 4500 zangers, waaronder 3000 leerlingen van de stadsscholen zongen de kantate "Vlaanderen" op tekst van E. Van Goethem en muziek van O.

Roels. Het koor van de Melomanen was natuurlijk aangevuld met 39 andere koren, zowel uit Gent als uit de provincie. Nu tekende Leopold II het gulden boek. Waar zou het Gulden Boek thans bewaard worden ? Daarna las de gouverneur baron de Kerchove d'Exaerde een tekst voor, die in het gulden boek geschreven was, en waarin herinnerd werd aan de intrede van koning Leopold I in 1831 op zijn weg naar Brussel. De tweede spreker was burgemeester Em. Braun; hij sprak in het Nederlands. De burgemeester legde volgende wensen van de stad Gent voor : de verbreding van het kanaal van Terneuzen, de aanleg van een nieuwe spoorbaan tussen Gent en Brussel, maatregelen om de vervuiling te voorkomen van de Leie, Schelde en de kanalen, vergiftigd door de nijverheidswateren van Rijsel en omgeving, het bezorgen van goed drinkwater aan de Gentse bevolking, de afbraak van de kazerne in het park, een uitbreiding van het onderwijs, in het bijzonder van nijverheids- en ambachtsscholen alsook van handelsscholen, academie en konservatorium. Koning Leopold II antwoordde hierop en verzekerde dat de regering zou meewerken om aan de wensen van Gent tegemoet te komen.

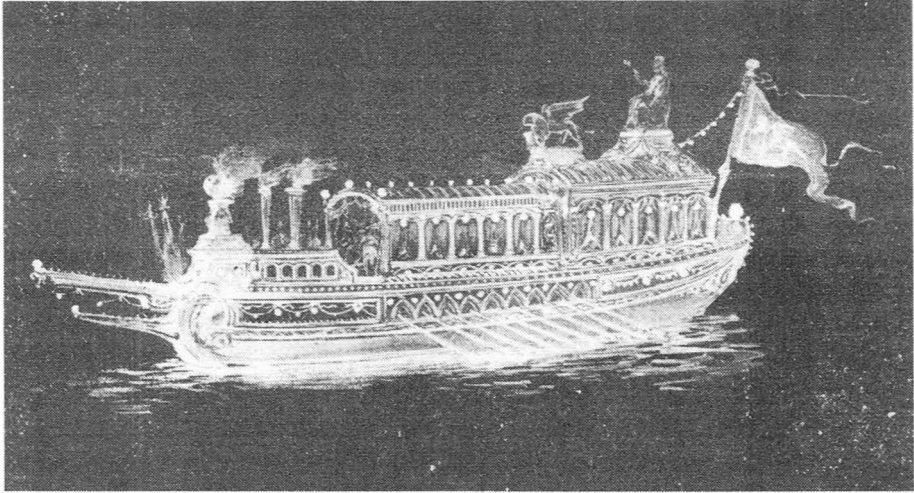
Na de afloop van het feest reden de koning en zijn gevolg naar de nieuwe gebouwen van het Rommelaere Instituut. De vorst werd er verwelkomd door de rektor, waarna de vorst de nieuwe lokalen bezocht.

Daarna reed het ganse gezelschap naar het gerechtshof. Vanop het balkon werd de optocht van bebloemde en versierde schuiten en boten in ogen-schouw genomen, in totaal waren er ongeveer een twintigtal boten en schuiten, alsook vier Zeelandse schuiten en boten met muziekkorpsen. Terwijl had een festival plaats, waaraan een vijftigtal muziekmaatschap-pijen deelnamen. Om zes uur keerde de vorst naar Brussel terug.

's Avonds waren vele straten en gebouwen verlicht. Bengaals vuurwerk werd gebrand op het Belfort, het Geeraard Duivelsteen, de Sint-Baafstoren en het Gravensteen, terwijl op de toren van de Sint-Baafskathedraal een elektrische lichtstraal over de stad werd gezonden.

Op donderdag 22 juni had op het Sint-Pietersplein een militair feest plaats. Het feest begon met een militair concert. De oefeningen door een kompag-nie wielrijders van een Brussels karabiniersregiment was voor het Gentse publiek een nieuwigheid. Daarna volgden nog een fantasia door een peleton van 32 ruiters van het 4e regiment lansiers, een wapenquadrille van het eerste linieregiment, een carousel met 64 ruiters van het lansiersregiment, alsook enkele andere militaire oefeningen.

Op zondag 9 juli had een Venetiaans feest plaats. De optocht bestond uit 26 vaartuigen, die alle om ter schoonst verlicht waren. De boten stelden een aantal allegorieën voor, zoals de steden van Vlaanderen in de 16e eeuw, de maagd van Gent, de tijd van Keizer Karel, Leie en Schelde, enz. De boten vertrokken van de Bargiebrug en vaarden langs de Coupure, Lindelei, Koornlei, Kraanlei tot de Visserij. De heer Moeremans zorgde voor de muziek.

De "Buccentaure" (Galeiboot der Dogen van Venetië).

Op zondag 16 juli had buiten de Kortrijkse poort een wedstrijd plaats voor versierde en bebloemde rijtuigen.

Op zondag 27 augustus hadden internationale roeiwedstrijden plaats tussen de Wondelgembrug en Langerbrugge. Sport Nautique won het kampioenschap van Europa voor vier roeiers; deze club won ook de wedstrijd met twee roeiers.

Tijdens de zomer hadden nog wedstrijden plaats voor de versiering en verlichtingen der huizen.

Nog enkele andere gebeurtenissen hadden plaats :

Op 7 augustus werd de maatschappij Melomanen, overwinnaars van de zangwedstrijd te Verviers, plechtig ingehaald. De maatschappij werd op het stadhuis ontvangen. De Marxkring had te Verviers de tweede prijs behaald. Het kanon bulderde, Bengaals vuurwerk werd aangestoken en de beiaard speelde Klokke Roeland.

Op maandag 21 augustus werd het Gents a capella-koor, die te Brest de eerste prijs had gewonnen, plechtig ingehaald. Bestuurder van dit koor was Emiel Hullebroeck. Ook dit koor werd op het stadhuis ontvangen.

Op 5 augustus had te Luik een internationaal drukperskongres plaats, 116 vreemde kongresleden bezochten onze stad.

Op vrijdag 1 september bezochten de leden, die te Brussel aan de interparlementaire vredeskongres hadden deelgenomen, onze stad.

Op 5 oktober kwam te Gent een telegram toe, waarbij werd meegedeeld, dat de heer Herberigs de tweede prijs van Rome voor kompositoren had gewonnen, evenals de Gentse juffrouw Busine die er een tweede prijs behaalde

Moet er nog aan toegevoegd worden dat al deze feesten een massa nieuwsgierigen en kijklustigen aantrokken ?

BRON

Feestalbum (B.R.U.G. Acc. 53475)

RECLAMES IN HET FEESTALBUM 1905

Dit feestalbum stond vol reclames. We willen er een aantal opnoemen : huis Van Hyfte (Nederkouter, piano's), restaurant Bouard (Korte Kruisstraat 3), huis Latour (Brabantdam 31, regenschermen), apotheek Pol Buss (Noordsstraat 38), huis Pol Madou (Coupure 48, gebitumeerd karton), huis Gevaert (Brabantdam 14, piano's), huis Michiels gebroeders (Scherpenheuvel, fruitbomen), chocolade Martougin, huis Le Plumet (likeuren), huis Fl. Broekaert (Stationstraat 38, pasteibakkerij, ook gevestigd in Brussel en "fournisseur de la Cour"), het Grand Hôtel de Russie, boulevard des Italiens, Parijs, gehouden door een Belg, firma Vanderpoorten (Pollepelstraat 18, boekdrukkerij), huis Au Japonais (Veldstraat 44), Edmond Sacré (Kalanderberg 1, foto-graaf), huis J. L. Buyens (Lindenlei 12, goudbroederder, maken van vaandels, ook voor het leger), huis Lummerzheim (Wondelgem, gebitumeerd karton, isolerende platen, bouwen van hangaars), het hôtel Jullien te Nice (12 tot 20 fr. per dag voor verblijf en eten), huis Bourdon (juwelier van de Belgische koningen). Bejaarde Gentenaars zullen zich nog een aantal namen herinneren. Vele van de voornoemde bedrijven beschikten over een telefoon.

M. STEELS

ONZE GENTSE KEUKENRUBRIEK (Vervolg)

Ter intentie van onze nieuwe leden herinneren wij eraan dat deze Gentse Keukenrubriek oorspronkelijk verscheen (een 20-tal jaren geleden) in het nu verdwenen tijdschrift "Palmarès". De herpublicatie van deze rubriek gebeurt met de vriendelijke toestemming van Mevrouw Penen die dit blad destijds uitgaf.

De tekst is van de gekende folklorist wijlen Richard Van Kenhove. De geestige tekeningetjes zijn van de hand van François Zenner, alias FAF.

Wij startten met deze reeks in "Ghendtsche Tydinghen" - 1982 - Nr. 3.

Er is een oud spreekwoord dat zegt : "Ce que femme veut, Dieu le veut". Ik heb het niet uitgevonden en onze lieve lezessen zullen het ons niet kwalijk nemen zo ik het niet alleen aanhaal maar ook een zekere gevolgtrekking aan geef : zo een vrouw iets in haar sierlijk (of soms wel ander) kopje krijgt zij minstens zoveel doorzettingsvermogen heeft als een man.

En inderdaad bij mijn volgend bezoek bleek het dat van de zijde van Tante Mele mijn verwacht “koelen zonder blazen” zich niet bevestigde en dat zij er absoluut met het oog op de feestdagen niet wilde van afzien haar voorgenomen gerechten ten beste te geven.

Oude Keukenpiet scheen beter van humeur geworden en bleef (ondoor-dringbare loop van 't leven) neutraal, zodat wij het finaal op een akkoordje gooien en Oude Keukenpiet er een paar andere zaakjes zou aan toevoegen. Dus beginnen wij maar.

En zo kwam Tante Mele eerst aan de beurt met :

Kip à l'orange : Eigenlijk is het origineel gerecht “Caneton à l'orange” maar het bewijs was ter plaatse gegeven dat het met kip even lekker uitkomt.

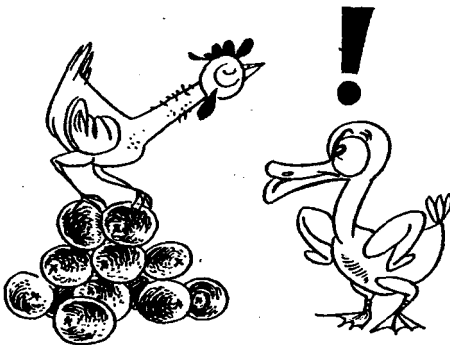
Laat ons dus van 't begin af, voor wie het niet zou weten, de kip (een mals braadkieken) eens onderhanden nemen. Het kieken, moet pas geslacht, geplukt worden in de richting van de staart naar de kop, goed zorgend om zo weinig mogelijk het vel te schenden (wat nu in dit geval wel van minder belang is aangezien de kip gewoonlijk gepluimd en geruimd wordt gekocht (tante Mele dixit !). De kop wordt afgesneden en de poten tot op het eerste lid. Het vel van de hals wordt op de gehele halslengte aan de rugzijde mid-dendoor gesneden. De krop moet met de vinger worden losgemaakt en uitgetrokken. De kip wordt van binnen en van buiten gewassen, dan op de rug gelegd, de poten worden stijf tegen de borst gedrukt, zodat deze omhoog geduwd wordt en vastgebonden. De hals wordt in de holte gestoken, de opening met het vel van de hals bedekt en klaar is Kees.

Van de lever wordt nu nog het galblaasje afgesneden, terwijl de maag wordt ingesneden tot aan het middenste vlies, en wordt gepeld. De maag, de lever en het hart kunnen bij het kieken gevoegd worden als het half gebraden is of gebruikt worden in het bereiden van een bouillon.

Neem mij niet kwalijk, lieve lezeressen, als ik u behandel als mensen die nog nooit een braad- of andere kip behandeld hebben (en misschien is dat wel zo ?) maar ik heb het nu eenmaal gezegd : ce que femme veut, Dieu le

veut, en tante Mele is nu eenmaal een vrouw... en welke vrouw ! En ik moest nu voor 't ogenblik buigen en zwijgen.

Maar ziezo, nu gaan wij maar aan 't braden. Men bruint de boter in een kastrol. Het kieken, bestrooid met peper en zout laat men schoon langs alle kanten bruinen. De kastrol houdt men goed dicht en het kieken braadt zachtekens mals.

Een andere manier bestaat er in het kieken niet in een kastrol op het vuur maar op een braadpan in een zeer warme oven te laten bruin worden en dan uit de oven te nemen en verder bezijden het vuur in een gedekte kastrol te laten mals stoven. Van tijd tot tijd eens omkeren kan ook geen kwaad.

Het kieken mag ook hier en daar met dunne schijfjes spek doortrokken worden ofwel opgevuld worden met varkensgehakt, want kiekensvlees is altijd nogal droog. Men mag dan opdienen hetzij met... Hier dorst ik toch even de woordenvloed stuiten met te zeggen dat het er hier om ging : “à l’orange”.

Dat bracht Tante Mele, die gans afgedwaald was terug op haar “à propos”. “Ah ja !” zo zei ze “wel men neemt twee oranjeappels, pelt ze, en van de schil verwijdert men zoveel mogelijk het wit. Men snijdt de pel in fijne stukjes en laat die twee minuten in heet water koken, dan laten uitlekken.

Nadat de kip voor de driekwart gaar is, voegt gij er de fijngesneden appelsienpel bij, ook het sap van die ene oranjeappel en vier soeplepels porto. En men laat nu gaar stoven. De zo bekomen saus die wordt gebonden met een weinig bloem lengt men nog wat aan met een weinig porto. Onnodig te zeggen dat de kip meermaals moet overgoten worden.

De kip wordt nu in stukken gesneden en overdekt met de saus waarin men op ’t laatst nog enkele minieme stukjes schil gemengd heeft. De schotel wordt bij het opdienen versierd met enkele sneedjes of kappitteltjes van de tweede oranjeappel. Buitengewoon lekker, besloot Tante Mele en zij had er waarlijk nog een goede nasmaak van.

Toen voegde zij er nog vlug bij : wat er natuurlijk buitengewoon bij past is een

Fruitsla : die gij zelf goed kunt samenstellen met perziken, abrikozen uit dozen ofwel de zogezegde fruitcocktail en waar gij naar gelieve nog stukjes verse oranjeappel kunt bijvoegen.

Kip met rijst : Nu kwam de beurt aan een soepkieken dat men laat gaar koken met selder, ajuin, een peterseliewortel en natuurlijk peper en zout. Dan schept men een deel vet van de soep waarin men (dat is klaar) ook de lever, het hart en de maag (Keukenpiets lievelingsstuk !) niet vergeten heeft.

In dat vet laat men nu een fijngesneden sjalot stoven. Daar wordt nu een halve tas rijst bijgevoegd en een liter bouillon van de kip. De rijst mag men laten gaar koken maar de korrels moeten nog gaaf zijn en mogen eerder wat

droog en knapperig aandoen. Bij 100 gram kan men een halve koffielepel currie mengen.

Het kicken wordt dan in stukken gesneden, op een schotel geschikt met een krans van de rijst errond. Dan wordt alles overgoten met een zure eiersaus of een tomatensaus. En weer besluit Tante Mele met een oprechte zelfvoldoening : 't smaakt lekker.

Korhoen au fine champagne : nu moeten wij nog luisteren naar het lievelingsgerecht van Tante Mele's vacantieverblijf : korhoen au fine champagne.

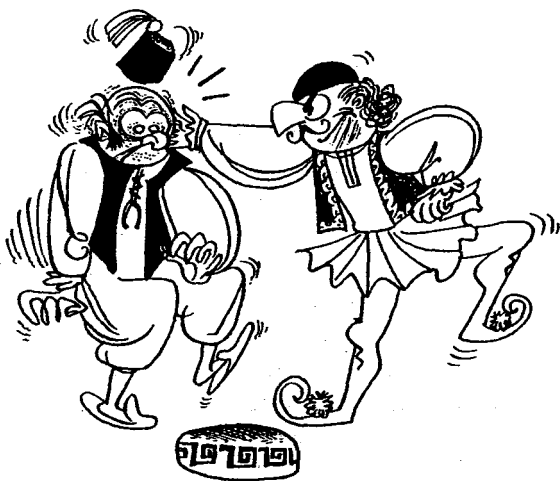
Het komt eigenlijk hier op neer : of het nu een korhoen (of haan) of een eend of een kip is, het braden zal gelijk zijn. Misschien kan het korhoen even in een stuk spek worden gewikkeld, en bij de bereiding komt ook cognac van pas. Maar de goede smaak komt vooral voort door bij het opdienen een eerder zeer sterk gespecereide saus met een fond van tomatensmaak te gebruiken. Het geheim van de ware samenstelling daarvan schijnen echter noch Keukenpiet noch tante Mele te hebben kunnen doorgronden. Al wat ze wisten dat is dat goudgele aardappelkroketjes er fijn konden bij opgediend worden. En toch moesten wij nu even nog het recept horen van de

Toast met zwezerik en champignons : men neemt sneden fijn brood die men stilaan in een braadpan laat krakend klaarkomen of men neemt toasts uit den handel die men even zachtjes laat opwarmen.

Middellerwijl maakt men een bereiding klaar van gestoofde zwezerik (in ons nummer over de afval gaven wij een paar van die bereidingen) en er worden afzonderlijk bereide champignons bijgevoegd. Deze zijn voorafgaandelijk gereedgemaakt met boter, peper en zout en het sap van een citroen.

Een Bechamelsaus wordt nu met het sap van de champignonsbereiding aangelongen, en een eierdooier ingeklopt. Saus, champignons en zwezerik worden nu tot een geheel gebracht, op de toasts uitgespreid en even in de oven gestoken en warm opgediend.

Tante Mele scheen eindelijk verzadigd, waarop Oude Keukenpiet vlug inviel met :

Pain à la Grecque : Men maakt een plat deeg van een halve kilogram bloem, 150 gram boter en 50 gram droge gist, en een koffielepel kaneel, en wat zout. Men laat het deeg rijzen en bewerkt het met het omhoog te werpen en te trekken. Dan legt men een dik papier waarop men kristalsuiker uitspreidt. Het deeg wordt afgewogen in stukken van 100 gram die men in de suiker rolt en op de ovenplaat (goed ingevet met boter) als een band openlegt en platduwt. Men laat nu in de oven bakken. Uit de oven gehaald snijdt men dadelijk in stukken van gewenste grootte en men laat afkoelen.

R.V.
(’t vervolgt)

DE GESCHIEDENIS VAN DE VIJTBORLUUTFUNDATIE EN HET LAM GODS (Vervolg)

1440, april 14. De bakkersnering die haar kapel heeft “achter Joes Vyts taeffele” wordt verplicht een gelijkaardig smeedijzeren hekken als dat van “Joos Vijt’s trailge” (nota 201) te plaatsen. In hetzelfde jaar overleed pastoor Johannes Van Impe, de mogelijke inspirator van het Lam Gods. Zijn grafsteen wordt nog steeds in de crypte van de kathedraal bewaard (205).

Kaarsen met gekleurde wapenschilden werden op de afsluiting geplaatst voor de verlichting van de kerk (noot 210C).

1440-1444. Het fragment “De Slechte moordenaar (Frankfurt, Städelches Kunstinstitut), dat behoort tot het basiswerk van de Meester van Flémalle, is volgens Dhanens (204A) afkomstig van een Calvarietriптиek in de St.-Jacobskerk te Brugge. Het volledige tafereel kennen we door de kopie van Jan De Coninck (Liverpool, Walker Art Galery). Van Mander zag in deze kerk een Kruisiging, die hij op het actief plaatst van Hugo van der Goes (noot 15). Dhanens identificeert het werk van Van der Goes met de Kruisiging van de Meester van Flémalle. Zij meent dat men kort nadat deze Kruisiging voltooid was, niet meer wist wie de auteur ervan was (terwijl men dat o.a. van het Lam Gods nog zeer goed wist). Daar het een werk van hoge kwaliteit is en daar het gemaakt is geworden door een Gentenaar, plaatste men deze Kruisiging op het actief van Gents belangrijkste schilder : Hugo van der Goes. Reeds hebben we aangetoond, zoals de Brugse chroniekschrijvers vermelden, dat het werk van Van der Goes geen Kruisiging voorstelt maar een Kruisafname-Bewening (204B). Merken we hier

eveneens op dat men vanaf de 16de eeuw Hugo van der Goes niet beschouwde als een Gentenaar, maar als een Brugs kunstenaar. De 3 andere basis-taferelen eveneens bewaard te Frankfurt stellen: "O.-L.-Vrouw met het kind", "De H. Veronica" en de "Triniteit" voor. Volgens dezelfde schrijfster zouden deze panelen afkomstig zijn van 2 schilderijen uit de kapittelkerk te Middelburg, die in opdracht waren geschilderd van Pieter Bladelin. Pieter Bladelin woonde nabij de Brugse St.-Jacobskerk. Hij was zo ingenomen met het Kruisigingstaferel, dat hij direkt 2 altaarstukken liet schilderen bij de Gentenaar. Daar men het paneel in de St.-Jacobskerk door de eeuwen heen vermeldde als een werk van meester Hughe, neemt Dhanens aan dat de schilder van de Frankfurtse panelen Hughe noemde (voornaam of familienaam) en wijst op het feit dat er een oudere schilder heeft bestaan die eveneens Hugo van der Goes noemde en die in 1451 ontslagen werd door de hertog uit zijn ballingschap. Dat we hier met een Gents schilder te maken hebben blijkt volgens Dhanens uit de reminiscenties aan het Lam Gods: de vlakke achtergrond zoals bij de Deisis (=14de e. ikonografie), het vooruitsteken van de voet bij de Triniteit zoals bij Adam van het Lam Gods, de gebeitelde letters op het voetstuk, de bloemen en planten op het Veronica- en Madonnapaneeel, de mantel van de H. Veronica en deze van Johannes Baptist op het Gentse retabel en het gezicht van de slechte moordenaar met de onderliggende tekening van St.-Jan de Evangelist te Gent. Een mooie theorie die zeer aanvaardbaar klinkt indien er documenten in dit verband zouden kunnen gevonden worden. Niets wijst erop dat de overige panelen ooit geschilderd zijn in opdracht van Pieter Bladelin, en om de theorie van Dhanens zelfs te gebruiken verwondert het ons ook dat dergelijke 2 schilderijen van zo'n formaat niet bekend waren in de literatuur over Middelburg. Dat Robert Campin onmogelijk de Meester van Flémalle kan zijn, blijkt uit de Annunciatie die tot ons is gekomen en nog volledig aansluit bij de 14de eeuwse hooggotische kunst. Wij weten dat het Merode-altaar afkomstig is uit Mechelen. Verder worden er te Mechelen en te Antwerpen een paar panelen bewaard op de oorspronkelijke plaats, die een duidelijke invloed vertonen van de meester van Flémalle en Rogier van der Weyden. Volgens mijn mening is de Meester van Flémalle afkomstig uit Noord-Brabant, dat paalde aan Limburg (wieg van Van Eyck).

1443, mei 5. Elisabeth Borluut overleed en werd daarna bijgezet in het familiegraf in de kerk van het Augustijnenklooster te Gent. Het grafschrift wordt vermeld in het Handschrift Borluut van 1568 (206).

1443, juni 21. Het jaargetijde voor Elisabeth Borluut wordt op dezelfde manier in de St.-Baafskathedraal gecelebreerd als voor Joos Vyt (noot 204).

1444 (omstreeks). Dhanens (204A) merkt op dat er een compositorische verwantschap is tussen Petrus Christus “H. Antonius met schenker” (Kopenhagen, Statens Museum for Kunst) en het Lam Gods. De houding van de schenker doet denken aan Vyt, terwijl de figuur van de H. Antonius verwantschappen vertoont met de eremyten van het Gentse veelluik. De handen zijn klein en schematisch gearticuleerd, zoals bij de apostelen van het aanbiddingspaneel. In 1980 (noot 35) was ze van mening dat dit paneel geschilderd was geworden door Hubert van Eyck in opdracht van Robert Poortier voor de H. Kerstkerk te Gent. Na Hubert’s dood zou het werk voltooid zijn geworden door een Gents schilder die nagenoeg dezelfde stijl had als Petrus Christus. Thans schrijft zij het paneel volledig toe aan Christus. Daar het ruimtegevoel niet zo sterk ontwikkeld is dan bij de andere panelen van Christus, neemt men aan dat het hier gaat om een jeugdwerk. Dhanens ontdekte een ondefinieerbaar wapenschild in de onderliggende tekening en wil het in verband brengen met dat der Gentse familie Braem. Hieruit besluit ze dat Christus voordat hij werkzaam was te Brugge, een tijdlang in Gent zou gewerkt hebben (?).

1445. Tijdens het 7de kapittel van het Gulden Vlies in de Gentse hoofdkerk werd Alfonso V, koning van Aragon en Napels (1394-1458), als 42ste lid opgenomen in de orde. In hetzelfde jaar voltooide zijn hofschilder Luis Dalmau, die omstreeks 1431 in Vlaanderen (Gent) verbleef, het retabel de los Concelleres (Barcelona, Museo de Arte de Cataluña), waarop we de engelen van het Lam Gods en de Maagd van de Van der Paele-Madonna herkennen. Merken we hier op dat in het kledijboek van de Orde van het Gulden Vlies (Wenen) tal van gewaden gekopieërd zijn naar het Lam Gods. Het boek is moeilijk te dateren.

1448-9. De rederijkerskamers De Fonteyne gesticht in 1448 en St. Agnete opgericht in 1449 namen als attributen de fontein en het lam, die we terugvinden op het middenpaneel van het retabel. Merken we hier zelfs op dat de Fonteyne als patroon de H. Triniteit had gekozen, wat direkt verwijst naar het godshuis van de broeders der H. Drievuldigheid, dat omstreeks 1414 gesticht werd door Joos Vyt. Om die reden heeft Jan van Eyck de God-de-Vaderfiguur van het altaarstuk - en die ontworpen was door Hubert - moeten herscheppen tot een drievuldige goddelijke figuur. Het landschap van de in 1448 gedateerde muurschildering in het Gents Groot Vleeshuis “De geboorte van Christus” toont analogieën met het altaar dat 16 jaar vroeger tot stand kwam (noot 56).

1449. De tal van ontleningen wijzen erop dat de Meester van de “Annunciatie” te Aix-en-Provence (Clement van Eyck ?) (noot 35) het Lam Gods goed gekend heeft (noot 68). Een andere buitenlander - een Duitser -

Conrad Laib ontleende aan de onderste linkse zijpanelen figuren, die we aantreffen in zijn Calvarie (noot 68). Een tijdgenoot Conrad Witz blijkt enigszins de kunst van het retabel bestudeerd te hebben. De schaduwen van voorwerpen, die in de afgebeelde kamer staan, maar achter de schilder opgesteld (zodanig dat we ze niet op het paneel zien) tekenen schuine schaduwen af op de vloer vooraan, zoals we eveneens bemerken op de Boodschap van het Lam Gods (noot 68).

Een ander Duits werk voorstellende een Kruisiging uit het atelier van Conrad von Soest, toont duidelijk dat men de Vlaamse kunst bestudeerd had. De mooie heldere lichtweerspiegelingen der wapenuitrustingen herinneren aan deze op het Lam Gods (207A).

Rudy VAN ELSLANDE
't vervolgt

VRAAG EN ANTWOORD

Mevrouw **R. Lodrigo-De Mol** schrijft ons : In het boek van Richard Van Kenhove "Straatlied in het Volksleven" is er sprake van "Siessen stond te pissen aan de deure van 't Komêe" en vraagt "Wat is hier de betekenis van Komêe?"

Mevrouw **A. Huvenne-Mestdagh** deelt ons nog het volgende mee i.v.m. O Pepita : "In de dertiger jaren stond dit lied ook op het repertorium van de zangmaatschappij "Den Broederbond" in de Sint-Jozefsparochie te Gent. Het werd geleid door een (was het Robert ?) Van Daele die samen met zijn broer Jozef en een zuster aan de Begijnhoflaan woonden. Zij (of liever het koor) zong dat voortreffelijk. Zo van : O Pepita, kom dans weldra, dans met mij de madrilená, O Pepita.

Er was daar een rosse tenor bij (een heel goede). Naarmate het tempo van de hoge noten werd opgedreven, kwam zijn gelaat roder en roder tot dat het een heerlijke tomatenkleur kreeg onder de rosse krullebol. Als kinderen genoten we van het lied, maar wachtten nog met meer spanning naar het crescendo ervan in het rode gezicht van onze rosse tenor."

VORIGE JAARGANGEN VAN "GHENDTSCHÉ TYDINGHEN"

Nog verkrijgbaar tot uitputting van de voorraad :

Jaargang 1973 nrs 11-12

1976 nrs 2-3-4-5-6

1977 nrs 2-3-4-5-6 + volledige jaargangen

1978 nrs nihil

1979 nrs 1-2-3-4-5 + volledige jaargangen

1980 nrs 1-2-3-4-5 + volledige jaargangen

1981 nrs 1-3-4-5-6 + volledige jaargangen

1982 nrs 2-3-4-5-6 + volledige jaargangen

1982 Register op de jaargangen 1 tot 10 (speciaal nr)

1983 nrs 1-2-4-5-6 + volledige jaargangen

1984 nrs 1-2 + volledige jaargangen

1985 nrs 1-2-3-4-5-6 + volledige jaargangen

Prijs per afzonderlijk nummer 60 fr.

Prijs per volledige jaargang 300 fr.

Gentse stadstrams en -bussen (Lode Hoste)

Prijs per boek : lid (250 fr.) -niet lid (350 fr.) + port 30 fr.

Tijdschrift en/of boek kunnen afgehaald worden elke zondag, van 10 tot 12 u, in het Documentatiecentrum (behalve in juli en augustus en wettelijke feestdagen).

Portkosten bij betaling op postrekening :

Tot 2 nrs 20 fr.

Tot 4 nrs 27 fr.

Tot 6 nrs 35 fr.

Volgende heruitgaven zijn nog verkrijgbaar :

- Plattegrond Gent 1641 uit "Flandria illustrata"

(1e uitgave door Hondius 100 fr.

- Plattegrond Gent 1796 door Goethals

(identiek aan origineel) 100 fr.

Plattegronden dienen afgehaald te worden in het Documentatiecentrum (geen postverzending)

De Bibliothecaresse,
Van Geluwe-Eggermont A.

BIBLIOGRAFIE

OP DE KORREL

De tweede bundel cursiefjes van Michel Casteels ofte Piet Korrel, de geboren journalist (Het Laatste Nieuws, Het Volk) die onlangs verscheen is een echte elixir tegen de chagrijnigheid.

Als 68-jarige geeft Piet nog wekelijks aan de Streekkrant in korte verhalen zijn wijsheiddesem : mijmeringen over mens en stad in een verrassend taalgebruik.

Uit zijn bundel cursiefjes koos hij er zestig uit en illustreerde ze met wel-sprekende en geestige foto's : de onvervangbare weergave van dagelijkse ervaringen die vrolijk of weemoedig stemmen.

Want het menselijk leed laat hem niet onverschillig, terwijl ook de warme genegenheid voor zijn vrienden kortweg uitstraalt.

Als ervaren stropdrager kent hij ook de kleinheden van zijn stadsgenoten, die hij nochtans op zijn hart draagt.

Deugden en ondeugden weet hij moeiteloos in een taaltje dat hij gebruikt en misbruikt over te dragen aan zijn lezers, ze te ontroeren en zijn woorden monkelend te aanvaarden.

Kortom : een zeer genietbaar boekje te bekomen tegen 250 fr. (gunstprijis voor de leden van de Heemkundige en Historische Kring; de normale prijs bedraagt 295 fr.) door storting op de rekening 290-0019120-32 van "Journalisten publiceren zelf vzw. 9000 Gent".

R. V.

AANVULLENDE LEDENLIJST

- 2255. Teirlinck F., Losweg 8, 9910 Gent (Mariakerke)
- 2256. Van Schoote B., Kortrijksesteenweg 37, 9000 Gent
- 2257. De Graeve T., Antwerpsesteenweg 254, 9110 Gent (Sint-Amandsberg)
- 2258. Ramon N., Palmendreef 13, 9110 Gent (Sint-Amandsberg)
- 2259. Fransoo P., Galgenberg 2, 9000 Gent
- 2260. Vispoel J., Boekweitlaan 49, 9130 Lochristi
- 2261. Mw De Backer L., Avennesdreef 38, 9810 Gent (Drongen)
- 2262. Wulffaert Fr., Henri Van Daelestraat 21, 9219 Gent (Gentbrugge)

2263. De Ridder G., Pekelharing 25, 9000 Gent
2264. Gelaude F., Nieuwpoort 6, 9000 Gent
2265. Verbeeck A., Hanekamlos 14, 9120 Destelbergen
2266. Bollaert R., Martelaarslaan 71, 9000 Gent
2267. Van den Meersche A., Sint-Pietersaalstraat 26, 9000 Gent
2268. Mw De Wilde A., Edward Blaesstraat 1, 9218 Gent (Ledeberg)
2269. Vercammen M., Klinkkouterstraat 61, 9110 Gent (Sint-Amandsberg)
2270. De Vos M., Raas Van Gaverestraat 109, 9000 Gent
2271. Coessens L., Palingstraat 1, 9800 Deinze
2272. Belpaire F., Jeroom Duquesnoyalaan 37, 9820 Gent (Sint-Denijs-Westrem)
2273. Terneus H., Hubert Frère-Orbanlaan 353, 9000 Gent
2274. Mw Persijn L., Siegfriedstrasse 25, D-5300 Bonn-2-Mehlem
2275. Kneuvelds B., Tichelrei 209, 9000 Gent
2276. Dr. Kaufman A., 30 Shore Woodcourt, Danville Illinois 61832 U.S.A.
2277. Mw. Ronsse M., Martelaarslaan 526, 9000 Gent
2278. Vollaert M., New-Orleansstraat 101, 9000 Gent
2279. Dekeyser E., Jadestraat 13, 9000 Gent
2280. Chauvin N., Rekelingestraat 1, 9000 Gent
2281. Mw. De Cooman E., Rijsenbergstraat 125, 9000 Gent
2282. De Dauw W., Antoon Sanderusstraat 21, 9000 Gent
2283. Mw. Mortier M., Hippoliet Persoonsstraat 93, 9219 Gent (Gentbrugge)
2284. Mw. Vanneste N., Groot Begijnhof 59, 9110 Gent (Sint-Amandsberg)
2285. Eeckman J., Kouterken 20, 9842 Nevele (Hansbeke)
2286. Hutse M., Waterstraat 67, 9110 Gent (Sint-Amandsberg)
2287. Coucke M., Begijnhoflaan 95, 9000 Gent
2288. Delsupehe S., Kogelstraat 48, 9000 Gent
2289. Van Huffel R., Charles Andrieslaan 8, 9000 Gent
2290. Claessens H., Jagerstraat 27, 9120 Destelbergen
2291. Van den Bogaert F., Belgiëlaan 53, 9820 Gent (Sint-Denijs-Westrem)
2292. Tant H., Leeuwstraat 66, 9000 Gent
2293. Geirnaert, Alfons Braeckmanlaan 210, 9110 Gent (Sint-Amandsberg)
2294. Velghe A., Ahornlaan 29, 9910 Gent (Mariakerke)
2295. Mistiaen R., Kasteellaan 52, 9000 Gent
2296. Mej. Juganaru S., Hofstraat 357, 9000 Gent
2297. Bové R., Marseillestraat 270, 9000 Gent
2298. Zenner J., Kortrijksesteenweg 635, 9000 Gent